

LASTENSUOJELUN ALKUARVIOINTI PÄIHDEPERHEISSÄ

Miten ensimmäiseen päihdeilmoitukseen puututaan?

Elina Penttilä

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden laitos

Itä-Suomen yliopisto

Marraskuu 2012

TIIVISTELMÄ

Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta
Yhteiskuntatieteiden laitos

Sosiaalityö

ELINA PENTTILÄ: Lastensuojelun alkuarviointi päihdeperheissä. Miten ensimmäiseen päihdeilmoitukseen puututaan?

Pro gradu -tutkielma, 56 sivua

Ohjaajat: VTT, tutkimusjohtaja Aini Pehkonen ja YTL, suunnittelija Seija Okulov
Marraskuu 2012

Avainsanat: lastensuojelu, lastensuojeluilmoitukset, arviointi, päihteet

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee lastensuojelun asiakkuuden alkua ja sitä miten lastensuojelussa reagoidaan lapsen tai vanhemman päihteidenkäytöstä tehtyyn ensimmäiseen lastensuojeluilmoitukseen. Tutkielmassa tarkastellaan sitä, miltä tahoilta lastensuojeluilmoituksia tehdään, mitä yhteisiä tekijöitä lastensuojeluasiakkuuteen johtavissa lastensuojeluilmoituksissa löytyy sekä vertaillaan lastensuojelun puuttumista lasten omasta ja vanhempien päihteidenkäytöstä tehdyissä lastensuojeluilmoituksissa. Lisäksi pohditaan kysymystä minkälainen tai kenen päihteidenkäyttö perheessä johtaa lastensuojelun toimenpiteisiin.

Kyseessä on laadullinen tutkimus. Aineistoa on analysoitu aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Aineistona on käytetty lapsen tai vanhempien päihteidenkäyttöön liittyviä lastensuojeluilmoituksia ja niiden perusteella tehtyjä lastensuojelutarpeen selvityksiä. Aineisto on kerätty Vantaan kaupungin sosiaalitoimeen vuonna 2011 tehdyistä päihteidenkäyttöön liittyvistä lastensuojeluilmoituksista.

Tutkimustuloksissa nousi esiin lastensuojelun vähäinen puuttuminen nuorten ensimmäisiin päihdekokeiluihin. Ensimmäinen päihteidenkäytön perusteella tehty lastensuojeluilmoitus ei tavallisesti johda lastensuojelutarpeen selvitykseen. Selvitykseen ryhdyttiin lapsen kohdalla vain, jos päihteidenkäyttöön liittyi muuta problematiikkaa. Vanhempien päihteidenkäyttöön puututtiin tutkimustulosten mukaan herkemmin. Vanhempien päihteidenkäytöstä tehdyt ensimmäiset lastensuojeluilmoitukset johtivat suurimmalta osin lastensuojelutarpeen selvitykseen. Lastensuojeluilmoituksia tehdään pääasiassa viranomaisten taholta. Lastensuojelun asiakkuuteen johtaneissa lastensuojeluilmoituksissa yhteistä oli perheen moniongelmaisuus. Asiakkuuteen siirtyneissä perheissä alkoholinkäyttöön liittyi muita päihteitä, mielenterveyden ongelmia tai väkivaltaa.

Nuorten päihteidenkäyttöön puuttumattomuus kertoo mahdollisesti lastensuojelun resurssipulasta tai yhteiskunnan yleisestä suhtautumisesta nuorten alkoholikokeiluihin. Sosiaalityössä näyttäisi olevan tutkimustietoa vanhempien päihteidenkäytön haitallisista vaikutuksista lapsiin ja siihen puututaankin herkemmin. Päihteidenkäyttö on suomalaisten vakavimpia terveysuhkia ja se aiheuttaa huomattavien terveydellisten haittojen lisäksi sosiaalisia ongelmia. Se on lisääntynyt etenkin nuorten ja naisten keskuudessa. Tulisiko nuortenkin päihteidenkäyttöön reagoida heti?

ABSTRACT

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND, Faculty of Social Sciences and
Economic Sciences
Department of Social Sciences,
Social Work

ELINA PENTTILÄ: The Initial Assessment of Families with Substance Abuse in
Child Welfare Services

Master's thesis, 56 pages

Advisors: Aini Pehkonen, Doctor of Social Science, Research Director. Seija
Okulov Licentiate of Social Science, Designer

November 2012

Keywords: Child protection, Assessment, Substance abuse

This master's thesis describes the beginning of the child protection process. It shows how the child welfare system responds to the first child welfare notification because of the child's or parent's substance abuse. This study looks at who makes child welfare notifications and what are the common features in the notifications that lead to child welfare measures. It also studies differences between how child welfare officials deal with notifications of a child's substance abuse and of a parent's substance abuse. Finally, it addresses the question of what kind of abuse and whose substance abuse leads to child protection measures.

This is a qualitative study, with the data consisting of child welfare notifications and written assessments for the need of child welfare services. The data was collected from the Vantaa City social services customer database of child welfare notifications made in 2011.

The study results showed low levels of intervention after a child's first reported substance experimentation. Notifications filed for a child's first reported substance use predominantly did not lead to child welfare measures. Further measures were however taken if the substance abuse was connected with other problems. The research showed that parental substance use was more readily addressed. In most cases child welfare notifications filed for parental substance abuse led to assessment by child welfare services. The common factor in the cases that led to assessment was other problems in addition to substance abuse. Typically in the families where child welfare measures were started, alcohol abuse was connected with drug problems, mental illness or violence.

Non-interference in adolescent substance use by child welfare authorities might be because of the lack of resources or it might represent a general attitude of society towards young people's substance experimenting. Social workers seem to have the knowledge about the harmful effects of parental substance abuse on children and readily take actions as a result. Alcohol use is the most serious public health problem in Finland and causes many social problems. Alcohol abuse has increased, especially among young people and women. As a result, should young people's alcohol use be confronted more promptly?

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	2
2 LASTENSUOJELU – MITÄ SE ON?	4
2.1 Lastensuojeluilmoitus	6
2.2 Lastensuojelutarpeen selvitys	9
3 LASTENSUOJELUASIAKKUUS JA PÄIHDEPERHE LASTENSUOJELUSSA14	
3.1 Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen.....	14
3.2 Perheen vanhemmat päihteenkäyttäjinä	19
3.3 Alaikäiset päihteidenkäyttäjinä	22
4 TUTKIMUSKONTEKSTI JA TUTKIMUSTHTÄVÄ.....	26
4.1 Tarkennetut tutkimuskysymykset.....	30
4.2 Aineiston valintakriteerit ja analyysimenetelmät	31
5 PÄIHDEPROBLEMATIIKKA LASTENSUOJELUILMOITUKSEN PERUSTEENA.....	32
5.1 Lapsen oma päihteidenkäyttö	33
5.2 Vanhemman päihteidenkäyttö	36
6 LASTENSUOJELUN PUUTTUMINEN PÄIHTEIDENKÄYTTÖÖN	40
6.1 Puuttuminen alaikäisen päihteidenkäyttöön	41
6.2 Puuttuminen vanhempien päihteidenkäyttöön.....	43
6.3 Lastensuojelusasiakkuuden jatkuminen, ilmoitusten tekijät ja muut ilmoituksissa esiintyvät huolenaiheet	45
7 LOPUKSI.....	48
LÄHTEET	51

1 JOHDANTO

Yhteiskunta on antanut sosiaalityölle tehtäväksi puuttua tilanteeseen, jossa ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä on häiriötilanne tai sen uhka. Asiakkaan auttaminen on muutokseen tähtäävää toimintaa, jossa pyritään käynnistämään hänen voimavaransa tavoitteena ongelman ja ongelmatilanteen hallinta. Sosiaalityön voidaan sanoa päässeen tavoitteeseensa, kun muutoksen tuloksena asiakas kykenee itsenäisesti jonkinlaiseen ongelmanratkaisuun. Sosiaalityön keskeinen tavoite on asiakkaan auttaminen itse selviytymään elämästään ja siihen aktivoiminen. (Eskola 1985, 46-47.)

Lastensuojelulla on sosiaalityössä oma erityinen tehtävänsä. Sen ydin on yksinkertainen: lastensuojelulla turvataan lapsen kehitystä ja kasvua ja pyritään poistamaan sitä vaarantavat tekijät. Joskus lastensuojelun apua tarvitaan tilapäiseen uupumukseen tai kriisitilanteeseen, joskus lastensuojelu voi kuulua koko lapsuuteen ja seuraavaankin polveen. Tilanteet ovat moninaisia ja lasten turvattomuus, laiminlyönti ja pahoinpitely kietoutuvat monin tavoin muun muassa vanhempien mielenterveyden ongelmiin, parisuhteen ristiriitoihin tai päihteidenkäyttöön. (Bardy 2009, 41.)

Lastensuojelun asiakkaaksi joutuminen tai pääseminen ei ole itsestään selvää. Joskus ongelmat eivät näy ulospäin, ongelmaa ei pidetä lastensuojelun asiana tai niihin ei vain jostain syystä puututa. Laki on selkeä siinä, että lapsella on oikeudet ja lapsia on suojeltava, mutta välillä kynnys puuttua toisten asioihin on korkea. Eskolan mukaan juuri sosiaalityössä auttamisen käsitteeseen liittyy usein kielteisiä arvovaroja (1985, 25). Lastensuojelu käyttää yhteiskunnallista valtaa ja työskentely tapahtuu arkaluonteisella alueella yhteiskunnan ja yksityisen rajalla, joten se on tarkoin säädelty laissa. Perheillä on oikeus yksityisyyden suojaan, mutta lastensuojelussa sitä täytyy tarkastella suhteessa jonkun henkilön turvallisuuteen tai oikeuksiin. (Peltonen 2009, 49-50.)

Työkokemukseni johdosta olen kiinnostunut lastensuojelun roolista ja sen

oikeudesta puuttua usein yksityisiksi pidettyihin perheen sisäisiin asioihin. Lastensuojelun avulla turvataan lasten elämää mutta myös kontrolloidaan perheitä ja pyritään ohjaamaan perheen toimintaa yhteiskunnan sopivaksi ja oikeanlaiseksi määrittämään suuntaan. Lastensuojelun puuttumista ohjaa ensisijaisesti laki ja sen puitteissa laadittu ohjeistus, mutta myös yksittäisen työntekijän ja tämän työyhteisön ajatus lapsen parhaasta vaikuttaa lastensuojelutyöhön. Minua kiinnostaa lastensuojelun asiakkaaksi tuleminen ja ne prosessit, jotka sitä ohjaavat. Millaiset asiat lopulta vaikuttavat siihen, että lastensuojelu puuttuu lapsen elämään?

Aiheekseni pro gradu -tutkimukseeni olen valinnut suomalaisessa yhteiskunnassa tutun ilmiön: päihteidenkäytön. Tutkimuksessani tarkastelen ilmiötä lastensuojelun kontekstissa. Suomessa yleisin päihde on alkoholi. Tutkimuksessani viittaan päihteidenkäytöllä lähinnä alkoholinkäyttöön ellei toisin mainita.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan päihteidenkäyttöön liittyvät ongelmat lisääntyvät jatkuvasti. Tässä sosiaalityön pro gradu -tutkimuksessa tarkastelen tätä yhteiskunnallista ongelmaa lastensuojelun näkökulmasta ja selvitän lastensuojelun puuttumiskeinoja ja puuttumiskynnystä päihteidenkäyttöön. Haluan selvittää minkälaisia päihteidenkäyttöön liittyviä ongelmia lastensuojelussa kohdataan, minkälaisia päihdeilmoituksia lastensuojeluun tehdään sekä sitä, milloin lastensuojelu puuttuu lasten ja nuorten tai heidän vanhempiensa päihteidenkäyttöön.

Tavoitteenani on tutkia lastensuojelun ensimmäistä puuttumista perheiden päihteiden käyttöön tutkimalla aluksi lastensuojeluilmoituksia. Lastensuojeluilmoituksia tehdään niin lapsen kuin vanhempienkin päihteidenkäytöstä ja tarkastelen myös miten erilaisiin ilmoituksiin puututaan. Lastensuojeluilmoituksista eteenpäin seuraan asiakaspolkua joko asiakkuuden jatkumiseen lastensuojelussa tai sen loppumista.

Tutkielman aluksi luvussa kaksi avaan lastensuojelun käsitettä sekä lastensuojeluprosessia; mikä on lastensuojeluilmoitus ja milloin tehdään

lastensuojelutarpeen selvitys, miten lastensuojeluasiakkuus alkaa ja miten se päättyy. Esittelen lastensuojelutarpeen selvityksen kulkua ja lapsikeskeistä työskentelymallia. Kerron myös uuden lastensuojelulain velvoitteista lastensuojelutyössä ja pohdin lastensuojelun yksityisyyteen puuttumista.

Luvussa kolme teen katsauksen aikaisempaan tutkimukseen. Lastensuojelusta on tehty paljon tutkimusta, mutta kiinnostuksen kohteestani asiakkuuden alkuvaiheesta tutkimusta on vähemmän. Päihteidenkäyttöä ja siihen liittyvää problematiikkaa on puolestaan tutkittu paljon. Vanhempien ja erityisesti äidin päihteidenkäyttöä ja sen vaikutusta lapseen koskevaa tutkimusta on runsaammin, mutta nuorten päihteidenkäyttöä ei sosiaalityössä ole juurikaan tutkittu.

Luvussa neljä erittelen ja avaan tutkimuskysymykseni sekä esittelen aineistoni sekä sen valinnan menetelmät ja kriteerit. Luvussa viisi esittelen tutkimustulokset, luvussa kuusi teen johtopäätökset ja vastaan tutkimuskysymyksiin. Tutkielmani lopuksi summaan ajatuksiani luvussa seitsemän.

2 LASTENSUOJELU – MITÄ SE ON?

Lastensuojelulain ensimmäisen pykälän mukaan lain tarkoitus on ”turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun” (Lastensuojelulaki 1§). Vastuu lapsen hyvinvoinnista on vanhemmilla ja muilla huoltajilla ja heidän on turvattava lapselle tasapainoinen kehitys. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia tässä tehtävässä ja pyrittävä tarjoamaan tukea tarvittaessa lapsen kasvatustehtävässä ohjaamalla perhe lastensuojelun tuen piiriin. (LsL §2.)

Taskisen (2007, 10) mukaan lastensuojelu tulee käsittää laajemmin kuin vain sosiaaliviranomaisten asiaksi. Lasten suojelu tai suojeleminen koskee kaikkia viranomaisia ja kansalaisia. Lastensuojelulain viidennessä luvussa säädetään

lastensuojeluasiakkuuden alkamisesta. Lastensuojelulaki velvoittaa sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevia ym. julkisen ammatinharjoittajia ilmoittamaan lastensuojeluviranomaisille lapsesta, jonka he arvioivat tarvitsevan lastensuojelun tarpeen arviointia (LsL, luku 5). Lapsen tilanteesta nousseesta huolesta on tällöin tehtävä lastensuojeluilmoitus tai lastensuojelutarpeen selvityspyyntö. Lastensuojeluasia tulee vireille lastensuojeluilmoituksen vastaanotosta ja ilmoituksen perusteella sosiaalityöntekijän on seitsemän arkipäivän sisällä tehtävä päätös lastensuojelutarpeen selvitykseen ryhtymisestä. Päätös lastensuojelutarpeen selvitykseen ryhtymisestä tarkoittaa samalla lastensuojelun asiakkuuden alkamista. (LsL 26§.)

Ryhtyminen lastensuojelutarpeen selvitykseen merkitsee lastensuojeluasiakkuuden alkamista ja samalla mahdollisesti puuttumista ihmisen itsemääräämisoikeuteen. Sosiaalityöntekijän on tehtävä selvitys, vaikka lapsi tai vanhemmat vastustaisivat sen tekemistä. Tarvittavia tietoja voidaan saada pyydettäessä lapsen tilanteen tuntevilta muilta viranomaisilta tai läheisverkostolta. Vaikka lapsi tai vanhemmat tai joku heistä ei halua osallistua selvitystyöskentelyyn, häneen pidetään kuitenkin yhteyttä ja ilmoitetaan työskentelyn etenemisestä ja lopputuloksesta. (LsL §27.)

Laki antaa sosiaalityöntekijälle oikeuden puuttua henkilön yksityiselämään mikäli lapsen etu katsotaan vaarantuneeksi. Lastensuojelussa otetaan kantaa, ohjataan ja valvotaan sellaista perhe-elämää tai lapsuutta, joka on vallitsevien kulttuuristen tai sosiaalisten odotusten näkökulmasta ongelmallista tai kiistanalaista. Lapsen edun turvaamiseksi tai kaltoin kohtelun lopettamiseksi lastensuojelun keinoin voidaan rajoittaa lapsen vanhemman tai vanhempien itsemääräämisoikeutta. (Pösö 2010, 325; Raunio 2004, 88.)

Sosiaalityössä itsemääräämisoikeuteen puuttumisen lähtökohtana on arvio asiakkaan tilanteesta. Interventioon ryhtymisen taustalla on tutkimustieto esimerkiksi erilaisten psyykkisten sairauksien, päihteidenkäytön tai väkivallan uhriksi joutumisen oireista ja vaikutuksista kykyyn huolehtia itsestä ja muista. Lastensuojelussa tulee arvioida lapsen kodin olosuhteita ja vanhemman kykyä

vastata lapsen tarpeisiin. Ihmisen itsemääräämistä on perusteltua rajoittaa, jos hänen oma toimintansa muilla tavoin rajoittaa jonkun toisen ihmisen hyvän elämän mahdollisuuksia. (Niemi 2011, 193.)

Ihmisen holhoamista hänen oman etunsa nimissä ja olettaessa, että hän ei itse tiedä omaa parastaan kutsutaan paternalismiksi (Niemi 2011, 178). Paternalismi voi olla yhteiskunnan, ammattikunnan tai yksittäisen henkilön harjoittamaa toimintaa, ja yksi paternalismin ilmenemismuoto on myös vanhempien lastensa toimintaan kohdistamat rajoitukset (Launis 2010, 137). Lastensuojelu koetaan usein holhoavaksi. Vaikka vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsistaan, lastensuojelussa joudutaan usein toteamaan, että lapsen kannalta kotitilanne on turvaton tai vaurioittava ja tilanteeseen on puututtava (Taskinen 2007, 14).

Vaikka laki määrittelee kansallisella tasolla lastensuojelun tehtävän, sen toteutus on varsin hajanaista ja käytännöt vaihtelevat kunnittain, toimistoittain ja jopa tiimeittäin (Pösö 2010, 327). Suomalaisessa perhekeskisessä lastensuojelutyössä on kuitenkin ajatus siitä, että vanhempia auttamalla autetaan myös lapsia. Vanhempien kanssa tehtävän työn ajatellaan välillisesti tuovan jotain hyvää myös lapselle. (Muukkonen ja Tulensalo 2004,1.)

2.1 Lastensuojeluilmoitus

Lastensuojeluilmoitus voidaan tehdä esimerkiksi, kun on huoli lapsen hyvinvoinnista tämän oman käytöksen tai vanhempien ongelmien vuoksi. Ilmoitus tehdään yleensä silloin, kun on havaittu sellaisia seikkoja, joiden perusteella lastensuojelun tarve tulisi selvittää. Erinäisillä julkishallinnon työntekijöillä ja lasten kanssa toimivilla virkamiehillä on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, kun he arvioivat lapsen tarvitsevan lastensuojelun tukea. Esimerkiksi poliisilla on velvollisuus ilmoittaa lastensuojeluviranomaiselle, jos hän työtehtävässään kohtaa lapsen, joka käytöksellään vaarantaa oman tai muiden turvallisuutta tai terveyttä tai jos lapsen vanhemmat syyllistyvät rikokseen tai he eivät ole muusta syystä kykeneviä huolehtimaan lapsesta.

Yksityishenkilö voi tehdä lastensuojeluilmoituksen omalla nimellään tai nimettömänä. Yksityisen henkilön ei tarvitse tietää vaatiiko lapsen tilanne selvitystä, pelkkä huolen syntyminen ja sen ilmoittaminen riittävät. Lastensuojelun työntekijöiden vastuulla on arvioida jatkotoimenpiteiden tarpeellisuus. (Väinälä, Kärki, Suhonen ja Väyrynen 2010, 40.)

Joskus ilmoittajat kokevat, että he eivät saa tietoa miten heidän ilmoittamansa lapsen asiat lastensuojelussa etenevät. Lastensuojeluviranomaisia koskee vaitiolovelvollisuus, joten ilman asiakkaan suostumusta tai lakiin perustuvaa erityistä oikeutusta, ilmoittajalle ei saa kertoa sitä millaisiin lastensuojelutoimenpiteisiin on ryhdytty. (Mt. 2010, 41.)

Ennakollinen lastensuojeluilmoitus voidaan tehdä, jos epäillään syntymättömän lapsen tarvitsevan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen (LsL §25c). Tällöin on tavallisesti kyseessä äidin vakava päihde- tai mielenterveysongelma. Lastensuojeluasia ja asiakkuus tulevat siten vireille heti lapsen syntymän jälkeen (LsL §25c).

Lastensuojeluilmoituksen saavuttua lastensuojelun sosiaalitoimistoon, tehdään päätös lastensuojelutarpeen selvitykseen ryhtymisestä. Joissain tapauksissa lastensuojelutarpeen selvitystä ei katsota tarpeelliseksi ja lastensuojeluasiakkuus ei ala. Lapsen tilanteen kokonaisvaltaisella kartoittamisella arvioidaan lastensuojelun tukitoimien tarpeellisuutta. (Taskinen 2007, 32-34.)

Sosiaalitoimen velvollisuus on myös kirjata saapunut lastensuojeluilmoitus lastensuojeluilmoitusten rekisteriin. Rekisteriin kirjataan kaikki lastensuojeluilmoitukset sisältöineen sekä sen perusteella tehdyt toimenpiteet. Rekisteri on erillinen lastensuojelun asiakasrekisteristä ja sinne jää nekin tiedot, joiden perusteella ei päädytä lastensuojeluntoimenpiteisiin. Mikäli lastensuojeluasiakkuus alkaa eli ryhdytään lastensuojelutarpeen selvitykseen, tiedot talletetaan lastensuojelun asiakasrekisteriin. (Väinälä ym. 2010, 41.)

Lastensuojeluilmoitusten luotettavuuden erittely on yksi sosiaalityöntekijän perustehtävistä. Tutkimusten mukaan ammattilaisen tekemä ilmoitus, vaikka se perustuisi vain lyhyeen kontaktiin asianomaisen kanssa ja kapeaan tietoon tämän asioista, otetaan vakavammin kuin yksityisten ihmisten ilmaisemat huolestumiset. Myös muissa maissa tehdyissä tutkimuksissa on saatu samansuuntaisia tuloksia siitä, että naapureiden ja muiden yksityisten henkilöiden antamat tiedot saavat varauksellisemman vastaanoton kuin viranomaisten ja ammattilaisten antamat tiedot. (Heino 1997, 166-167.)

Helen Buckley (2003, 23-45) tutki lastensuojelun prosessia Irlannissa. Buckley havaitsi tutkimuksessaan, että sosiaalityöntekijät käyttävät valinnan valtaansa päättäessään asiakkaista, joiden tapaus otetaan käsiteltäväksi. Buckleyn mukaan lastensuojelutyö on reaktiivista toimintaa. Työntekijät vastaanottavat ja prosessoivat informaatiota, jota saavat yksityisiltä ihmisiltä ja ammattilaisilta ja sen perusteella päättävät otetaanko tapaus käsiteltäväksi. Buckley havaitsi tutkimuksessaan, että ilmoituksia jätettiin käsittelemättä, jos se oli tullut esimerkiksi ilmoittajilta, joilla oli tietynlainen kyseenalainen maine ilmoituksentekijänä.

Heinon (1997, 170) mukaan sosiaalityöntekijöiden valintoihin siitä miten nopeasti tai millä laajuudella lastensuojeluilmoituksiin vastataan vaikuttaa sosiaalityöntekijän asenne ja tulkinta ilmoittajasta, ilmoituksen sisällöstä ja sen kohteesta. Lisäksi reagointiin vaikuttaa sosiaalityöntekijän omat toimintamahdollisuudet kuten työtilanne. Myös mediassa on ollut paljon keskustelua asiasta. Kaikkiin ilmoituksiin ei aina pystytä reagoimaan. Kiireisenä työpäivänä ehditään hoitamaan vain akuuteimmat asiat. (Helsingin Sanomat 2008.)

Lastensuojeluilmoitus ei ole Heinon mukaan neutraali tietolähde. Sen vastaanotto on sen luotettavuuden tarkastamista sekä lapsen tilanteen vakavuuden ja intervention kiireellisyyden arviointia. (Heino 1997, 170.)

2.2 Lastensuojelutarpeen selvitys

Lastensuojelutarpeen selvityksestä säädetään lastensuojelulain pykälässä 27. Säädöksen mukaan lapselle nimetyn sosiaalityöntekijän on tehtävä selvitys lapsen tilanteesta. Selvityksessä on arvioitava lapsen kasvuolosuhteita, tämän hoidosta ja kasvatuksesta huolehtivien henkilöiden mahdollisuuksista huolehtia lapsesta sekä lastensuojelun toimenpiteiden tarvetta. Selvitys tulee tehdä tapauksen edellyttämässä laajuudessa ja sen tulee valmistua kolmessa kuukaudessa asian vireille tulosta. Asiakkuuden päättymisestä tai jatkumisesta selvityksen jälkeen on annettava asiakkaalle tieto. (Lsl 27§).

Lastensuojelutarpeen selvitys tehdään yhteistyössä lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa sekä tarvittaessa lapselle muiden läheisten ihmisten kanssa. Sosiaalityöntekijän on tehtävä selvitys myös vastoin asiakkaan tahtoa. Selvityksen tekemiseksi sosiaalityöntekijä voi olla yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja lapsen elämään kuuluviin henkilöihin. (Väinälä ym. 2010, 43.)

Selvityksen aikana arvioidaan lastensuojelun tukitoimien tarvetta. Lastensuojeluviranomaisilla on velvollisuus puuttua lapsen tilanteeseen silloin, kun lapsen perustarpeista huolehtimisessa tai hoidossa huomataan puutteita tai, jos lapsi oman käytöksensä vuoksi vaarantaa oman kehityksensä tai terveytensä. Lastensuojelun viranomaisten puuttuminen yksityiseen perustuu yhteiskunnan vastuuseen lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa. (Taskinen 2007, 14-15.)

Mikäli lapsi muuttaa pois kunnasta lastensuojelutarpeen selvityksen aikana, on siitä annettava tieto salassapitosäännösten estämättä uudelle paikkakunnalle viipymättä ja uuteen asuinkuntaan on toimitettava asiaan liittyvät asiakirjat. Lapsen uuden asuinkunnan on tällöin jatkettava muuton takia keskeytynyttä lastensuojelutarpeen selvitystä ja arvioitava lastensuojelun tarvetta. (Väinälä ym. 2010, 43.)

Tiina Muukkonen ja Hanna Tulensalo ovat laatineet opaskirjan lastensuojelun

tilannearvion tekemiseksi. He määrittelevät tilannearvion asiakkuuden alussa tehtäväksi arvioksi perheen tilanteesta tai jo alkaneen suunnitelmallisen lastensuojelutyön tilanteen arviona (Muukkosen ja Tulensalo 2004, 8). Opaskirja on laadittu ennen uutta 1.1.2008 voimaantullutta lastensuojelulakia eikä siinä vielä puhuta lastensuojelutarpeen selvityksestä. Lastensuojelutarpeen selvityksestä ja sen tekemisestä säädettiin tarkemmin vasta uudessa laissa. Muukkosen ja Tulensalon määrittelemä asiakkuuden alussa tehtävä tilannearvio kuvaa kuitenkin varsin hyvin sitä, mikä uudessa lastensuojelulaissa määritellään lastensuojelutarpeen selvitykseksi ja on sisällöltään lähes samanlainen kuin lain 27. pykälä: Kirjoittajien mukaan lastensuojelun tilannearvion tavoite on saada kokonaiskäsitys lapsen arjesta ja elämäntilanteesta, tarpeista, vaikeuksista ja vahvuuksista sekä vanhempien kyvystä vastata lapsen tarpeisiin. Tilannearviossa selvitetään lastensuojelun tarvetta ja arvioidaan mitä lastensuojelun palvelua lapsi ja vanhemmat mahdollisesti tarvitsevat. (Mt. 11.)

Muukkosen ja Tulensalon mukaan lastensuojelun tilannearvio tehdään kuulemalla kaikkien osapuolten näkemystä ja työskentelyssä erityisen tärkeää on lapsen näkökulman tavoittaminen. Tavoitteena on saada vanhemmat näkemään lapsensa tarpeet ja tarvittaessa saada aikaan muutos lapsen ja aikuisen välisessä suhteessa. Työskentelyn keskiössä on lapsi ja tarkoitus on tehdä lapsen kokemus ja näkemys kuulluksi. Kirjoittajat kutsuvat tätä lapsikeskeiseksi työskentelyksi. Lapsikeskeisen työn päämääränä on tukea, suojella, vahvistaa ja eheyttää lasta työskentelemällä suoraan lapsen kanssa, pitämällä prosessit lapsikeskeisinä sekä valitsemalla lapsikeskeisyys työtä ohjaavaksi periaatteeksi. (Mt. 3-7).

Lapsikeskeisen työskentelyn tausta-ajatuksena on, että kukaan ei pysty kertomaan lapsen kokemusmaailmasta kuin lapsi itse. Tutkimusten mukaan lapset ovat kokeneet tulleensa arvostetuiksi ja he ovat olleet tyytyväisiä, kun heidät on otettu huomioon yksilöinä. Lapsista mahdollisuus puhua omista kokemuksista on tuntunut hyvältä ja he ovat tuoneet esiin merkityksellistä tietoa omasta elämästään. (Möller 2004, 27.)

Lastensuojelutarpeen selvityksen tapaamiset kirjataan asiakastietojärjestelmään. Dokumentoinnin tarkoituksena on palvella niin sosiaalityöntekijää kuin asiakastakin. Muistiinpanot ja muut asiakasta koskevat paperit ovat tarvittaessa asiakkaan nähtävissä ja luettavissa. Lastensuojelutarpeen selvityksen valmistuttua muistiinpanot tapaamisista kootaan yhteen kirjalliseen yhteenvetoon, joka voidaan käydä läpi yhdessä asiakkaan kanssa. (Möller 2004, 18-19.) Yhteenvedosta käy ilmi selvityksen aikana olleet tapaamiset ja niiden sisältö. Yhteenvedossa näkyy lapsen ja vanhempien näkemys tilanteesta ja sosiaalityöntekijän arvio asiakkuuden jatkumisen tarpeesta.

Lastensuojelulaki ohjeistaa varsin niukasti lastensuojeluasioiden kirjaamista. Uuden lastensuojelulain mukaan kaikki lastensuojelutoimenpiteiden kannalta tarpeelliset tiedot on kirjattava asiakirjoihin. Mitä tulee dokumentoida tai miten, jää avoimeksi. Kuntien käyttämät asiakastietojärjestelmät eroavat toisistaan ja organisaatiokohtaiset ohjeet ja käytännöt sekä yksittäisen työntekijän resurssit ja valinnat säätelevät osittain sitä, mitä tietoa tallennetaan. (Huuskonen Saila, Korpinen Johanna, Pösö Tarja, Ritala-Koskinen Aino ja Vakkari Pertti 2010, 651.)

Kansainvälisessä ja erityisesti yhdysvaltalaisessa lastensuojelukeskustelussa perheen tilanteeseen puuttumisen yhteydessä puhutaan usein riskien hallitsemisesta tai arvioinnista. Thomas Crea (2010, 197-198) kirjoittaa, että erityisesti viime vuosina riskien arviointi on noussut sosiaalityöntekijöiden päätöksenteon yhdeksi tärkeimmäksi välineeksi. Riskien arviointiin tarkoitettuja työkaluja käytetään arvioimaan sitä, kuinka todennäköistä on, että lapsi joutuu kaltoin kohdeksi ja ne on suunniteltu tarkasti vastaamaan ennakoituja tapauksia tietyissä lastensuojelun asetelmissa. Arvion avulla voidaan päättää lapsen huostaanotosta. Riskiarvion suunnitellut työkalut sisältävät toimintatapoja riskien analyysiin ja usein standardisoidun lomakkeen, johon tiedot merkitään. Crea kuitenkin toteaa, että riskiarviot eivät sisällä tietoa

perheen toimivuudesta tai muista hoitotahoista, joten parhaimman ennusteen saamiseksi olisi tärkeää saada arvioon mukaan myös muun yhteistyöverkoston hankkima tieto. (Crea 2010; Austin, D'Andrade, Lemon, Benton, Chow ja Reyes 2005, 1.)

Suomessa lastensuojelutyössä ei puhuta varsinaisesti riskien analyysistä. Kaupunkien ja kuntien lastensuojelun suunnitelmissa puhutaan ennakoinnista ja ehkäisemisestä sekä varhaisesta puuttumisesta (Vantaan kaupunki: Vakka-Suomi), jotka nekin viittaavat tulevaisuuden arviointiin. Vuosituhannen vaihteessa lastensuojelussa on alettu keskustella riskilapsuudesta, riskinuoruudesta ja syrjäytymisvaarasta. Sosiaalityön kenttätyöhön on tuotu erilaisia työmenetelmiä, jotka perustuvat riskien arvioinnille. Sosiaali- ja terveyden kehittämiskeskuksessa on kehitetty Huolen vyöhykkeet -menetelmä ja käytössä on erilaisia mittareita ja lomakkeita, joita voidaan käyttää työskentelyn apuna esimerkiksi lastensuojelutarpeen selvitystä tehdessä. Riskianalyysin kaltaista luokittelevaa menetelmää on kuitenkin kritisoitu jäykäksi ja lasta helposti leimaavaksi. (Pekkarinen ja Harrikari 2010.)

Harrikari (2006, 271) kirjoittaa varhaisesta puuttumisesta, joka 2000-luvun alusta lähtien on hänen mukaansa ollut ajatuksena kaikessa lapsiväestöä koskevassa toiminnassa, lastensuojelu mukaan lukien, ja hän kutsuu tätä riskipolitiikaksi. Toimintatavoille on yhteistä huomion kiinnittäminen ”oireiluun” ja varhainen ”korjaava” reagointi riskitekijöiksi määriteltyihin ilmiöihin. Harrikari pohtiikin sitä missä vaiheessa hyvinvointipolitiikalle ominainen välittäminen on muuttunut riskipolitiikalle ominaiseksi kontrollikeskeiseksi puuttumiseksi. Puuttumiselle on ominaista lapsiväestön enemmistön hallinnointi sellaisin toimenpitein, jotka aikaisemmin kohdistuivat ongelmallisten vähemmistön asioihin.

Mikko Oranen (2008, 7-8) kirjoittaa riskien arvioinnista lastensuojelun tarpeen arvioinnissa. Selvitys edellyttää hänen mukaansa nykyhetken ja historian tarkastelua kuten myös tulevaisuuteen suuntautuvaa ennakointia perheen tilanteesta. Sosiaalityöntekijän on arvioitava mitkä ovat lapsen tulevaisuuden kannalta tilanteessa havaittavat riskit ja miten lastensuojelun puuttuminen tai

puuttumatta jättäminen vaikuttaa tilanteeseen ja minkälaista muutospotentialiaa on havaittavissa. Varauksellinen suhtautuminen arviointimalleihin ja kriteeristöihin perustuu Orasen mukaan näkemykseen, että jokaisella työskentelyn osapuolella on oma subjektiivinen ymmärryksensä tilanteesta ja sen merkityksistä. Näin yhteisiin jaettuihin ongelman määrittelyyn ei ole tarkoituksenmukaista pyrkiä.

Tarja Heino (2009, 53-57) on tutkinut lastensuojelun valtakunnallisia tilastoja Stakesin ja sittemmin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämän Lastensuojelurekisterin avulla. Tilastojen mukaan lastensuojelun avohuollon asiakasmäärä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Myös vuosittain uusien lastensuojelun avohuollon asiakkuuteen tulleiden lasten määrä on kasvanut. Kasvaneiden asiakasmäärien taustalla on monia syitä; lastensuojelun tarve on lisääntynyt, lasten pahoinvointia raportoidaan enemmän, yhteiskunnalliset lapsiperheisiin liittyvät tekijät kuten työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen vaikeudet ja sosioekonomiset edellytykset vaikuttavat tilanteeseen. Myös huostaan otettujen ja perheen ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on kasvanut vuosi vuodelta.

Heinon tutkimuksen mukaan lastensuojelun asiakkuus tulee vireille eri tavoin. Jos aloite tulee perheeltä itseltään, useimmiten apua hakee äiti. Joka toisessa tapauksessa yhteydenottaja on perheen ulkopuolinen. Valtaosassa lastensuojeluasia lähtee vireille viranomaisen toimesta tehdystä lastensuojeluilmoituksesta. Perhettä tai lasta kuormittavassa elämäntilanteessa on harvoin taustalla vain yksi syy ja aiheuttaja, vaan kysymys on monimuotoinen kokonaisuus. Heinon artikkelissa lastensuojelun avohuollon toimien taustalla korostui ensimmäisenä vanhempien jaksamattomuus ja seuraavana vanhempien riittämättömyys, avuttomuus ja osaamattomuus. Päihteiden väärinkäyttö kulkee Heinon mukaan käsi kädessä lastensuojeluasiakkuuden kanssa. Päihteidenkäyttö näkyy erityisesti pienten lasten huostaanotoissa, joista valtaosassa se koskee äitien päihteidenkäyttöä. (Heino 2009, 63-65.)

3 LASTENSUOJELUASIAKKUUS JA PÄIHDEPERHE LASTENSUOJELUSSA

Lastensuojelusta on tehty verrattain paljon tutkimusta. Lastensuojelutyöllä on erityinen rakenne lakisääteisenä toimintana ja usein tutkitaankin juuri sen käytäntöjä. Lastensuojelututkimuskenttää yhdistää pyrkimys tarkastella lapsuutta ja nuoruutta suojelun näkökulmasta ja tutkimuksen kohteena voivat olla myös lastensuojelun tarvetta aiheuttavat tekijät, kuten päihteet, terveysongelmat tai asumis- ja toimeentulon kysymykset. Lastensuojelu tutkimuksen kohteena käsittää siten laajasti eritasoisia ilmiöitä. (Pekkarinen 2011, 13.)

Lastensuojeluun läheisesti liittyvää tutkimusta tekevät myös sellaiset tutkijat, jotka eivät pidä itseään lastensuojelun tutkijoina. Yhteiskunta- ja lääketieteen alalla tällaisia aiheita ovat esimerkiksi päihteitä, perhettä, sukupuolta, toimeentuloturvaa, rikollisuutta, väkivaltaa ja vammaisuutta käsittelevät aiheet. Myös muilta aloilta kuten oikeustieteestä, filosofiasta, kasvatustieteistä ja teologiasta löytyy tutkimusteemoja, jotka liittyvät suoraan lastensuojelun toteuttamiseen, tarpeisiin tai lastensuojelullisten puutteiden korjaamiseen. (Mt. 38.)

Seuraavassa esittelen tutkimukseni aiheeseen, lastensuojeluasiakkuuden alkuun ja päihteidenkäyttöön perheissä liittyvää tutkimusta.

3.1 Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen

Tarja Heino (1997, 74-75) tutki väitöskirjassaan lastensuojelun asiakkuuden alkamista. Heinin näkökulma on sosiaalityöntekijän toiminnan tutkiminen ja hän selvittää erityisesti lastensuojeluasiakkuuden määrittymisen ilmiötä sosiaalityöntekijän henkilökohtaisessa työprosessissa. Heino kysyy väitöskirjassaan miten sosiaalityöntekijän käsitys lapsen tilanteesta muodostuu sellaiseksi, että työntekijä tuottaa lastensuojelun asiakkuusmäärittymisen ja miten tällaista ilmiötä voidaan tutkia ja seurata.

Heino tutki nimenomaisesti asiakkuuden määrittymistä sosiaalityöntekijän työssä. Hän perustelee näkökulmaa sillä, että sosiaalityöntekijän tiedot, tulkinnat ja toiminta ovat niitä minkä perusteella työntekijä toimii ja tarkoituksena on tutkia sosiaalityöntekijän käsityksen muotoutumista, ei asiakkaan näkökulmaa. (Mt, 109-110.)

Heinon mukaan lastensuojelutyöllä ei ole selvää alkua eikä loppua. Hän kuvaa lapsen asian määrittymistä lastensuojelun asiakkuudeksi sosiaalityöntekijän työprosessissa käsitteellä ”naksaus”. Kyseessä on käsite, jolla tarkoitetaan sosiaalityöntekijän oivallusta hetkestä, kun hän tajuaa, että asiassahan on kyse lastensuojelusta. Naksaus tapahtuu, kun jokin asia lokahtaa paikoilleen ja kun tapahtuu jotakin, joka määrittää tilanteen uudelleen. (Mt, 72.)

Yhteydenotto lastensuojeluun saattaa tulla lastensuojeluilmoituksen muodossa, kun yhteydenottajalla on huoli lapsen tilanteesta. Heinon mukaan yhteydenotto tai lastensuojeluilmoitus ei kuitenkaan vielä tuota sosiaalityöntekijässä asiakkuusmäärittystä. Ilmoituksen lisäksi tarvitaan työntekijän huolestuminen tilanteesta. Sosiaalityöntekijän on koettava, että hänen on toimittava asiassa, koska lapsi tarvitsee lastensuojelun apua, jota juuri hän voi työntekijänä tarjota. Vastaavanlaisia oivalluksia ja huolestumisia on Heinon mukaan tapahtunut lapsen ympärillä esimerkiksi koulussa tai naapurustossa ennen kuin asia rekisteröidään lastensuojelun asiakkuudeksi. Heino tutkii väitöskirjassaan niitä sisäisiä ja ulkoistettuja dialogeja, joita sosiaalityöntekijät käyvät miettiessään otetaanko perhe tai lapsi lastensuojelu asiakkaaksi. (Mt, 72-73.)

Tarja Pösö (2010, 325) puolestaan kuvaa lastensuojelua institutionaalisen lain, julkisen hallinnon, kansalaisten ja ammattilaisten välisenä käytäntönä, jossa arvioidaan lapsuutta ja perhe-elämää. Sitä kohtaa, jossa lastensuojelu puuttuu tai antaa apua yksittäisen perheen sisäisiin yksityisiksi katsottuihin suhteisiin, Pösö kutsuu institutionaaliseksi rajaksi. Tällöin henkilökohtainen elämä tulee instituution toiminnan kohteeksi. Lastensuojelussa institutionaalisen rajan käsite osoittaa muutostarpeen olemassaolon ja erottelee sillä perusteella perhesuhteita ja lapsuuksia lastensuojelun toiminnan kohteeksi. Rajaa voidaan pitää myös jonkinlaisena moraalisen kannanottona; instituutioon kuuluvat asiat

ovat sellaisia, jotka eivät kuulu normaaliin, yksityiseen lapsuuteen ja perhe-elämään, joten institutionaalisia toimia tarvitaan.

Heinonkin (1997, 69) mukaan sosiaalityöntekijä toteuttaa työssään yhteiskunnan asettamia tavoitteita tietyn instituution edustajana. Hänen mukaansa nämä tavoitteet eivät kuitenkaan yksinään määrittele lopputulosta, tässä tapauksessa lastensuojelun asiakkaaksi tuloa. Asiakastapauksiin liittyy sosiaalityöntekijälle subjektiivisesti merkittäviä tekijöitä ja työntekijän toiminnassa yhdistyvät tietoiset ja piiloiset päämäärät.

Lastensuojelutarpeen selvityksen voidaan katsoa asettuvan lastensuojelun työskentelyn prosessissa juuri institutionaalisen rajan kohtaan tai sitä voidaan kuvata Heinon käsitteellä ”naksaus”. Molemmissa tapauksissa lastensuojelutarpeen selvittämisen aloitus tarkoittaa lastensuojelun väliintuloa ja sosiaalityöntekijän ajatusta, että hän voi mahdollisesti auttaa. Päätös selvitykseen ryhtymisestä aloittaa lastensuojeluasiakkuuden, mikä tarkoittaa, että lastensuojeluilmoituksen perusteella perheen tilanteesta on noussut huoli ja sosiaalityöntekijä on päättänyt, että lastensuojeluasiakkuus alkaa ja tehdään tilannearvio.

Asiakkaaksi ottaminen tai asiakkuuden päättäminen tai lastensuojelun eri prosesseihin siirtyminen ja niitä koskevat erilaiset näkyväksi tekemisen tavat voidaan nähdä institutionaalisen rajan ylläpidon jokapäiväisinä käytäntöinä. Siten voidaan ajatella, että institutionaalinen raja sijaitsee juuri siellä, missä asiakkuutta koskevia päätöksiä ja valikointeja tehdään. (Pösö 2010, 327.)

Pösö kuitenkin esittää, että institutionaalinen raja on kompleksinen ja monien tekijöiden yhdistelmä. Tapauskohtainen arvio toimii keskeisenä määrittäjäpohjana ja institutionaalinen raja vaihtelee lastensuojelun prosessin eri vaiheissa ja joissakin tilanteissa se on horjuvampi kuin toisissa. Rajaa, jossa lastensuojelu toimii yksittäisten perheiden tai lasten tilanteessa, ei voi määrittellä joidenkin ominaispiirteiden, käyttäytymisen tai elämäntilanteen perusteella. (Pösö 2010, 329.) Myöskään lastensuojelutarpeen selvityksessä ei eri perheiden kahden samanlaisen lastensuojeluilmoituksen perusteella välttämättä ryhdytä identtisiin

toimiin, koska taustalla saattaa olla muita ongelmia tai vahvuuksia, jotka vaikuttavat perheen tuen tarpeeseen. Esimerkiksi vanhemman päihdeongelma, yksinhuoltajuus tai nuoren rajattomuus eivät yksinään ole huomionarvoisia asioita lastensuojelussa, vaan niitä tarkastellaan ja tulkitaan suhteessa lapsen ja perheen sosiaalisiin verkostoihin ja erilaisia kriisitilanteita ja ongelmia tasapainottaviin tekijöihin (mt. 329).

Lastensuojelutarpeen selvitys sijoittuu luontevasti Pösön kuvaamaan institutionaalisen rajan kohtaan. Institutionaalinen raja muodostuu kuitenkin usean eri tekijän ja prosessin yhteistuloksena eikä sitä voi paikantaa yksittäisillä asiakkaita koskevilla kuvaustekijöillä (Pösö 2010, 333). Vaikka lastensuojelutarpeen selvitykseen johtaneet syyt määrittellään ongelmallisiksi perheen hyvinvoinnin kannalta, niitä ei kuitenkaan voida suoraan luokitella asioiksi, joiden olemassaolo perheessä johtaa institutionaalisen rajan ylitykseen. Asiakkaaksi tuleminen edellyttää valikoiduksi tulemistä, mikä tarkoittaa lastensuojelussa ammatillisen arvioinnin, instituution ehtojen ja yksilön tarpeiden ja ominaisuuksien yhteensovittamista (Huuskonen, Korpinen, Pösö, Ritala-Koskinen ja Vakkari 2010, 650). Tämän arvioinnin tekee lastensuojelun sosiaalityöntekijä yksin tai yhdessä työtovereiden kanssa. Sosiaalityöntekijälle on yhteiskunnassa määritelty työtehtävä, jossa hän omalla toiminnallaan muuttaa lastensuojelun asiakkuuteen tulkitsemiaan subjektiivisia merkityksiä objektiivisiksi viranomaismäärityksiksi. Heinoon mukaan tässä prosessissa sosiaalityöntekijää suuntaavat erilaiset kognitiiviset, emotionaaliset ja moraaliset tekijät. (Heino 1997, 40-41.)

Annukka Paasivirta (2012, 236) pohtii artikkelissaan lastensuojelun alkuvaihetta vastaanottoryhmän kehittämiskokemuksista käsin. Hän haluaa tuoda esiin asiakkuuden määrittelyn haasteellisuuden ja asiakkuuden arvioinnissa nykyisessä kehityksessä piilevän riskin muuttua kohti tiukempaa tarvehankintaa ja priorisointia.

Paasivirta on huolissaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työmäärästä, kun puheet kustannustehokkuudesta, tulostavoitteista ja työn vaikuttavuudesta ovat lisääntyneet samaan aikaan, kun asiakasmäärä sosiaalityöntekijää kohden on

kasvanut yli suositusten. Työmäärä heijastuu esimerkiksi lastensuojelutarpeen selvitysten käsittelyaikoihin, jotka venyvät usein yli lain salliman kolmen kuukauden. Paasivirran mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijät kamppailevat jatkuvasti mahdollisen ja mahdottoman välimaastossa. (Mt. 237-238.)

Paasivirta on ollut kehittämässä Vantaalla lastensuojelun alkuarviointia. Kehitellyllä vastaanottoryhmällä oli tavoitteenaan tehdä lastensuojelun arviointia näkyvämmäksi esimerkiksi siten, että arviota teki useampi työntekijä kerrallaan. Keskeistä ryhmän työskentelyssä oli jatkuva aktiivinen yhteinen määrittely asiakkuuden alkuvaiheesta. Paasivirran mukaan tiimin yhteinen reflektointi ja avoin keskustelu ovat tärkeitä ja luovat pohjaa myös asiakkaiden tasa-arvoiselle ja yhdenvertaiselle kohtelulle. Kehittämistyön aikana työntekijöiden kesken käytiin keskustelua siitä, onko asiakkuuden määrittäminen liian sattumanvaraista tai jopa päivä- tai viikkokohtaista siten, että työntekijöiden puuttuessa tai ruuhkautuneessa työtilanteessa asiakkaaksi pääsy voi olla vaikeampaa kuin rauhallisempaan hetkenä. Paasivirta toteaa, että lastensuojelun asiakkaaksi tulo on avoimempaa ja selkeämpää vasta silloin, kun arviointia ei tee yksin työntekijä tai lastensuojelun tiimi, vaan arvioinnissa olisi mukana asiakkaat itse. Tällöin myös asiakkuuksien kriteerit voidaan määritellä systemaattisemmin eikä vain työntekijöihin kohdistuvien vaatimusten kautta. (Mt. 244-245.)

Paasivirta (2012, 246-247) uskoo, että lastensuojeluilmoitusten yhtenäisellä käsittelyllä voidaan taata asiakkaille paremmat oikeudet lastensuojeluasiakkuuteen ja siksi lastensuojelun työtapojen kehittäminen on tärkeää. Vastaanottoryhmän työskentelyä on kritisoitu vastuutyöntekijöiden vaihtumisesta asiakkuuden siirtyessä tiimistä toiseen ja suunnitelmalliseen sosiaalityöhön, mutta Paasivirran mukaan vastaanottoryhmän tuomat hyödyt ovat suurempia kuin haitat. Tärkeää on asiakkaan osallisuus prosessissa.

Paasivirran mukaan lastensuojelutyön haasteisiin tulisi panostaa ja yhteistyötä lastensuojelun ja muiden palvelujen välillä tulisi tiivistää. Lastensuojelun asiakkuuden alkaminen on tärkeä vaihe, jossa voitaisiin yhdistää moniammatillisesti työntekijöiden voimia, jotta voidaan panostaa olennaiseen eli

lasten ja perheiden kohtaamiseen. (Mt, 248-249.)

3.2 Perheen vanhemmat päihteenkäyttäjinä

Vanhempien alkoholinkäytön vaikutuksista lapseen on paljon tutkimusta, mutta sosiaalityön tutkimusta päihdeperheistä lastensuojelussa tai lastensuojelutyön vaikuttavuudesta lapsen tai nuoren elämään, kun ongelmana ovat päihteet, on hyvin vähän. Käytävissä oleva tutkimus keskittyy äitiys- ja vauvavaiheen interventioihin ja toisaalta kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten seurantaan. Niin lääketieteen, sosiologian kuin sosiaalityönkin alalla on tehty tutkimuksia äidin raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutuksista lapsen tulevaisuuteen, kasvuun ja kehitykseen (Koponen 2006; Vaarla 2011) ja joissakin tutkimuksissa on annettu ääni päihteitä käyttävien vanhempien lapsille (esimerkiksi Itäpuisto 2005).

Nätkin (2011,129) tuo esiin kiinnostavan huomion päihdeongelmallisista miehistä raskaana olevien naisten elämässä; heidät on Nätkinin mukaan jollain tapaa vapautettu vastuusta, vaikka he luovat odottavan äidin ympärille sellaisen sosiaalisen kontekstin, joka vahingoittaa sekä äitiä että lasta. Päihdeperhekonteksti voi olla juuri sellainen maaperä, jossa kiintymyssuhde, vuorovaikutus ja lapsen hyvän ja turvallisen kasvun luominen ei onnistu.

Tutkimusta interventioista siihen lasten enemmistöön, joka elää arkea päihdeperheessä, on vähän. Esimerkiksi avohuollon palveluiden kautta tehtävistä tukitoimista ja puuttumisista ei tiedetä paljoa. (Holmila Marja, Bardy Marjatta, Kouvonen Petra 2008, 426.) Lastensuojelun asiakasperheissä päihteenkäyttö näyttäytyy kuitenkin isona syynä lastensuojelun asiakkuudelle. Työssään päihdeperheiden kanssa työskentelevät lääkärit toteavat, että päihdeperheet ovat lastensuojelun palveluiden suurkuluttajia, mutta kyseenalaistavat sen, pystyvätkö päihderiippuvuuden kanssa taistelevat vanhemmat lastensuojelun avohuollon tukitoimien turvin tarjoamaan pitkäaikaista ja lapsen tarpeita ruokkivaa turvallista kasvuympäristöä (Sarkola ja Halmesmäki 2008, 2152).

Lastensuojelun työskentelyä päihdeperheissä on tutkittu jonkin verran opinnäytetöissä. Tutkimukset koskevat jo lastensuojelun asiakkuudessa olevia perheitä. Henna Hänninen (2009, 61-68) tutki päihdeperheiden avokuntoutuksen ja lastensuojelun perhetyön välistä yhteistyötä ja totesi tutkimuksessaan kyseisen toiminnan olevan hyödyllistä ja tarvittua tukea perheille. Tutkimuksen perusteella tärkeäksi koettiin läheisverkoston kartoittaminen ja tuominen mukaan perheen kanssa työskentelyyn sekä vanhempien tukeminen vastuun ottamisessa. Hänninen peräänkuulutti myös lapsikeskeisyyden tärkeyttä sekä perheen osallisuutta heidän asioitaan käsiteltäessä. Hännisen mukaan yhteistyö lastensuojelun ja avokuntoutuksen välillä sujui hyvin siten, että lastensuojelu toimi enemmän kotona ja avokuntoutuksessa keskityttiin vanhempien päihteidenkäytön hallitsemisen kysymyksiin. Yllätyksellistä oli Hännisen mukaan sosiaalityöntekijöiden kiire ja sen kautta vaikea tavoitettavuus.

Kirsi Furst, Mitja Grekelä ja Pia Heinipuro (2006, 24-29) puolestaan haastattelivat tutkimuksessaan Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien työntekijöitä. Nuorisokodit sijaitsevat eri puolella pääkaupunkiseutua ja ne on tarkoitettu 13-18 -vuotiaille huostaan otetuille tai kiireellisesti sijoitetuille nuorille. Tutkimusongelma käsitteli päihdeperheitä, perhetyötä ja lastensuojelun sijaishuollon työntekijöiden päihde- ja perhetyön osaamista. Työntekijät kuvasivat haastatteluissa päihdeperheiden nuorten olevan lojaaleja vanhempiaan kohtaan ja kantavan huolta ja vastuuta sisaruksistaan ja vanhemmistaan nuorisokodissa ollessaankin. Työntekijät kertoivat myös nuorten tunne-elämän köyhyydestä sekä päihdeperhetaustasta johtuvasta oireilusta kuten keskittymisvaikeuksista. Nuoret suhtautuivat työntekijöiden mukaan päihteisiin pääasiassa negatiivisesti. Työntekijät kertoivat resurssien olevan liian pienet tarvittavaan perhetyöhön ja tyypillinen kontakti nuoren vanhempiin oli puhelinkeskustelu. Yleisesti tutkimuksessa selvisi, että päihdetyölle on kysyntää ja resurssit sekä työntekijöiden koulutus päihdetyöhön ovat riittämättömiä.

Tutkimusten mukaan vanhempien päihteidenkäytön on todettu aiheuttavan

lapsille pitkäaikaista haittaa ja nuorten häiriökäyttäytyminen voidaan myös usein yhdistää vanhempien päihteidenkäyttöön. Tutkijat kuitenkin huomauttavat, että vanhempien päihteidenkäytön vaikutukset lasten elämään eivät ole mustavalkoisia ja oikeanlaisen tuen avulla päihdeperheiden lasten elämään voidaan vaikuttaa olennaisesti. (Holmila ym. 2008, 422; Holmila Marja, Huhtanen Petri, Martikainen Pekka, Mäkelä Pia ja Virtanen Ari 2009, 104.)

Holmila ym.(2008, 429) kirjoittavat kielteisestä sosiaalisesta perimästä ja sen voittamisesta. Oikeanlaisen tuen löytäminen voi kuitenkin olla vaikeaa. Tutkimus on osoittanut, että päihdeongelmissa on riski ongelmien siirtymisestä myös seuraaville sukupolville. Liikaa päihteitä käyttävien perheiden lapset ottavat usein jo varhain aikuisien vastuun ja ulospäin he vaikuttavat pärjääviltä. Lapsi, joka on jäänyt vaille emotionaalista huolenpitoa ja ikäkauteen kuuluvia kehitysmahdollisuuksia on kuitenkin altis myöhemmille psyykkisille ongelmille. Huomioitavaa on myös että huonosti toteutettu interventio lasten tilanteeseen, saattaa aiheuttaa psykososiaalisen kriisin myös vanhemmille.

Annina Myllärniemen (2006, 72-74) selvityksessä pääkaupunkiseudulla tehdyistä huostaanotoista, valtaosassa alle 12-vuotiaiden sijoituksissa on yhtenä perusteluna vanhempien päihteidenkäyttö. Huomio kiinnittyy äitien päihteidenkäyttöön ja sen suureen osuuteen. Myllärniemen mukaan se heijastaa jo pitkän aikaa lisääntyntä naisten päihteidenkäyttöä. Nuorten kohdalla päihteidenkäyttö huostaanoton perusteena yhdistyy koulunkäyntivaikeuksiin ja rajattomuuteen.

Pohtiessaan lastensuojelun kehittämistä Myllärniemi (2006, 95) pitää keskeisimpänä haasteena puuttua vanhempien päihdeongelmiin. Myös yhteistyötä päihdehoitotahojen välillä tulisi lisätä ja selkeyttää. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota pienten lasten vanhempien päihdeongelmiin puuttumiseen, niiden hoitoon ja seurantaan. Murrosikäisten huostaanottojen ehkäisemiseksi tulisi kiinnittää huomiota jo varhaisnuorten ongelmiin ja panostaa verkostotyötä peruspalvelujen ja sosiaalitoimen välillä, erityisesti koulujen oppilashuollon ja lastensuojelun välillä. Myllärniemen mukaan nuoret tarvitsevat usein intensiivistä, toiminnallista ja rajaavaa tukea, jota pitäisi suunnata jo ala-aste

ikäisille, joiden oireilu voi pahentua murrosikäisenä.

Marja Holmila ja kumppanit (2009, 105-106) kirjoittavat artikkelissaan päihteidenkäytöstä lapsiperheissä. Kirjoittajien mukaan alkoholin kokonaiskulutuksen kasvu viimeisten 25 vuoden aikana ja alkoholikäytön sukupuoliroolien muutokset vaikuttavat lasten hyvinvointiin ja perheiden arkeen. Naiset juovat edelleen vähemmän kuin miehet, mutta yhä useammassa perheessä molemmat vanhemmat juovat tai käyttävät huumeita lasta häiritsevästi. Myös isovanhempien keskuudessa raittiiden naisten määrä on vähentynyt.

Vanhempien vaikutus teini-ikäisten päihteidenkäyttöön on merkittävä. Tilastot kuitenkin näyttävät, että etenkin nuoret naiset hakeutuvat miehiä herkemmin katkaisu- ja kuntoutushoitoihin ja päihdehuollon erityispalveluihin, mikä on lasten näkökulmasta myönteistä. (Mt. 2009, 112.)

3.3 Alaikäiset päihteidenkäyttäjänä

Leila Leisto ja Suvi Tuomikoski-Koukkula (2011, 135-136) ovat tutkineet tyttöjen päihteidenkäyttöä ja kokemuksia poliisin ja sosiaalityöntekijöiden puuttumisista asiaan. Voimakas alkoholinkäyttö yhdistetään tavallisesti miehiin ja alaikäisten kohdalla poikiin. Vuosituhannen vaihteessa suomalaiset tytöt ovat kuitenkin entistä näkyvämmiin alkaneet käyttää alkoholia julkisesti. Vaikka yhteiskunta on muuttunut suvaitsevammaksi perinteisten sukupuoliroolien suhteen, naisiin ja tyttöyteen liittyy silti tietynlaisia odotuksia.

Tutkimuksessa nousi esille tyttöjen heikko luottamus viranomaistoimiin. Tutkimuksen tytöillä oli vääryyden kokemuksia ja kuulluksi tulemattomuutta, mikä aiheutti tyttöjen epäluottamuksen viranomaisia kohtaan. Toisaalta tytöt ymmärsivät viranomaisten puuttumisoikeuden ja velvollisuuden alaikäisen kasvun ja kehityksen turvaamisen lähtökohdista. Tyttöjen häpeän tunne kohdistui useimmiten vanhempien luottamuksen pettämiseen, ei siihen mitä viranomaiset heidän käytöksestään ajattelivat. (Mt. 158-160.)

Alpo Heikkinen (2007, 32) kirjoittaa Sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportissaan nuorten asiakkuudesta lastensuojelun avohuollossa. Kartoittaessaan palveluverkoston nykytilaa Heikkinen haastatteli tilastojen tueksi asiantuntijoita eri sektoreilta. Kuudessa haastattelussa kymmenestä korostettiin tarvetta vaikuttaa nuorten mielenterveysongelmiin, rikoksiin ja käytösongelmiin. Haastateltujen mukaan nuorten päihdeongelmien taustalla on mielenterveyden ja perheiden hajoamiseen ja kasvatusongelmiin liittyviä tekijöitä. Erityisesti masennus ja mielenterveydenongelmat aiheuttavat nuorten päihteidenkäyttöä ja kokonaisuuteen vaikuttaa myös vanhemmuuden puuttuminen ja päihteiden käytön vapautuminen.

Haastatellut asiantuntijat kokivat, että nuorten tarpeet arvioidaan nykyisissä palveluissa huonosti ja ongelmiin ei reagoida kyllin ajoissa. Viivästynyt puuttuminen aiheuttaa taas sen, että ongelmat ovat vaikeammin korjattavissa. Heikkisen mukaan nuorille ei ehditä tarjoamaan avohuollon tukitoimia ennen tilanteen kriisiytymistä. Kriisien nopeutuminen on haaste niin lastensuojelulle kuin muillekin palveluille. (Mt. 2.)

Salme Ahlström, Leena Metos, Petri Huhtanen ja Minna Ollikainen (2008, 73-81) analysoivat ESPAD-tutkimuksen (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) tuloksia vuodelta 2007 ja havaitsivat, että nuorten päihteidenkäytön yleisenä trendinä Suomessa näyttäisi tutkitulla aikajaksolla 1995-2007, olevan niin alkoholin, tupakan kuin kannabiksenkin kohdalla käytön väheneminen. Ainoastaan liuottimien, liimojen ja vastaavien aineiden kokeilu oli lisääntynyt. Tupakan, alkoholin ja kannabiksen käytön vähenemisessä tytöt seurasivat hieman poikien jäljessä ja maaseutu kaupungin perässä. Kirjoittajat totesivat niiden nuorten, joilla on korkeampi sosiaalinen pääoma, elävän todennäköisemmin terveellisemmin kuin nuorten, joiden sosiaalinen pääoma on pieni.

Päihteidenkäyttöön liittyy usein myös rikollista toimintaa. Alkoholin hallussapito ja käyttö alaikäisenä on jo itsessään lain vastaista. Tyypillisimmät nuorten

rikokset liittyvät alkoholin hallussapitoon, henkilöllisyysdokumentti rikkeisiin, autovarkauksiin, omaisuuden vahingoittamiseen, varkauksiin, näpistyksiin ja pahoinpitelyihin. Lastensuojelulla on tärkeä rooli nuoriso- ja lapsirikollisuuden käsittelyssä. Alle viisitoistavuotiaat eivät ole rikosvastuussa tekemisistään ja heidän tekemiä rikoksia ei käsitellä syyttäjällä eikä tuomioistuimessa mahdollisen poliisin puhuttelun tai esitutkinnan jälkeen, vaan ainoastaan sosiaalitoimessa. Lapsen vanhemmille ja sosiaalitoimelle välitetään aina tieto lapsen tekemästä rikoksesta. 15-17 -vuotiaat voivat saada tekemistään rikoksista joko rikosoikeudellisen rangaistuksen tai he ohjautuvat lastensuojeluun. (Korpinen ja Pösö 2007; Tommo 2004.)

Lastensuojelun roolia pidetään tärkeänä erityisesti alle 15-vuotiaiden tekemien rikosten käsittelyssä (Tommo 2004, 53). Lastensuojelulla on kuitenkin tärkeä osa myös vanhempien, 15-17 -vuotiaiden, rikoksentekijöiden asioiden selvittelyssä, mikä heijastaa suomalaista ajatustapaa siitä, että nuoren tekemä rikos on luonteeltaan erilainen aikuisen tekemään rikokseen verrattuna (Korpinen ja Pösö 2007, 49). Suomessa lasten ja nuorten rikollisuuden käsittelyssä käytetään nk. huoltomallia, jossa lähtökohtana on lapsen tuen ja hoidon tarve, jota arvioivat ensisijaisesti lastensuojelun ammattilaiset. Vastakohtana angloamerikkalaiselle oikeusmallille, jossa huomio kiinnitetään ensisijaisesti lapsen tekoon, huoltomallissa huomio kiinnitetään tekoa laajempaan aikaperspektiiviin ja tuen ja hoidon tarpeille etsitään selityksiä elämänhistoriasta. (Harrikari 2006, 251.)

Tommon (2004, 54) tutkimuksessa lapsirikollisuudesta lastensuojelussa haastatellut sosiaalityöntekijät eivät nähneet suurta eroa työskentelyssä rikosasioissa alle 15-vuotiaiden tai sitä vanhempien lasten kanssa, toiset tosin pitivät puuttumista nuorempien rikoksentekijöiden asiaan tärkeämpänä. Lastensuojelun resurssiongelmista johtuen kaikkiin nuorten tekemiin rikoksiin ei voida puuttua, joten alle 15-vuotiaiden rikoksiin puuttuminen on priorisoitu.

Alaikäisten rikoksia koskevat lastensuojeluilmoitukset tulevat sosiaalitoimeen poliisilta ja ne kirjataan asiakastietojärjestelmään. Ilmoituksen sisällön tulkinta on keskeisessä asemassa siinä mihin jatkotoimenpiteisiin ryhdytään. Lapsen

rikollista toimintaa ja lastensuojeluilmoitusta tulkittaessa sosiaalityöntekijät kiinnittävät Tommon tutkimuksen mukaan huomiota muutamaan oleelliseen seikkaan: ensin tarkistetaan tekijän tiedot ja minkä ikäisestä lapsesta on kyse ja tarkastetaan onko lapsesta tai hänen perheestään aikaisempia merkintöjä lastensuojelussa. Toiseksi kiinnitetään huomiota rikoksen vakavuuteen. (Mt. 50-52.)

Tutkimuksessa nähtiin, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät eivät käytännössä miellä pieniin rikkeisiin syyllistyneitä nuoria rikollisiksi, vaikka he oikeudellisesti kuuluvatkin lapsirikollinen -määrittelyn alle. Haastatellut lastensuojelun sosiaalityöntekijät toivat esiin kolme tapaa ymmärtää lasten rikollisuus. Lasten rikollisuus nähtiin joko osana normaalia nuoruutta, jolloin rikkeeseen syyllistyminen on kertaluontoista ja nuori oppii läksynsä jäätyään kiinni. Toiseksi lasten rikollisuus kuvattiin ongelmakäyttäytymisenä, joka oli jo toistuvampaa ja rikoksen laatu vakavampaa. Kolmantena nuoren rikokseen syyllistyminen nähtiin oireena jostakin muusta kuten kodin tai koulun ongelmista johtuvana. (Mt. 42-49.)

Lastensuojelun puuttuminen nuorten rikoksiin riippui sosiaalityöntekijöiden tulkinnasta asian vakavuudesta tai aikaisemmista tiedoista lapsesta. Käytännössä haastatellut sosiaalityöntekijät kuitenkin kertoivat työtilanteen olevan merkittävä tekijä asiaan puuttumisessa. Vakavampiin rikoksiin pyritään aina puuttumaan, mutta ensikertalaiset ja normaaliksi nuoren käytökseen liittyväksi toiminnaksi tulkitut tapaukset eivät tavallisesti johtaneen lastensuojelun jatkotoimenpiteisiin. Kiinnijääminen ja poliisin puhutteluun joutuminen katsottiin jo jonkinlaiseksi puuttumiseksi nuoren tilanteeseen ja kotiin lähetettävällä kirjeellä toivottiin herätettävän myös vanhempien vastuuta lapsen toiminnasta. Resurssipulan sanottiin olevan suurin syy siihen, että pikkurikkeisiin ei puututa, vaikka monet toivat esiin, että puuttumalla heti ensimmäiseen rikkeeseen saataisiin mahdollinen jatkorötöstely katkaistua helpommin. (Mt. 60-63.)

4 TUTKIMUSKONTEKSTI JA TUTKIMUSTHTÄVÄ

Tutkielmani sijoittuu sosiaalityön tutkimukseen, lastensuojeluun ja erityisesti perheisiin, joissa ongelmana on lapsen tai vanhempien päihteidenkäyttö. Tutkin pro gradu -työssäni erityisesti lastensuojelun asiakkuuden alkamisprosessia ja puuttumiskynnystä päihteidenkäyttöön lastensuojeluilmoitusten ja lastensuojelutarpeen selvitysten kautta. Pyrkimykseni on selvittää lastensuojeluasiakkuuteen johtavia syitä sekä tarkastella asiakkuuden alkamiseen ja jatkumiseen mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä ylipäätään ja erityisesti, kun ongelmana ovat päihteet.

Tutkimukseni aineistona on lastensuojeluilmoituksia sekä lastensuojelutarpeen selvityksiä Vantaan kaupungin lastensuojelusta vuodelta 2011. Olen rajannut tutkimuskohteekseni päihteidenkäytön ja aineistona käytän nimenomaisesti lapsen tai vanhempien päihteidenkäyttöön liittyviä ensimmäisiä lastensuojeluilmoituksia ja niiden perusteella tehtyjä lastensuojelutarpeen selvityksiä.

Tutkimusaiheen tärkeyttä tukevat Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastot, joiden mukaan päihteiden käyttö on suomalaisten vakavimpia terveysuhkia. Suomessa yleisimmin käytettyjä päihteitä ovat alkoholi, tupakka, keskushermostoon vaikuttavat lääkeaineet, liuotinaaineet, kannabis, amfetamiini ja opiaatit. Päihteiden käyttö aiheuttaa huomattavien terveydellisten haittojen lisäksi sosiaalisia ongelmia. Alkoholinkäyttö on lisääntynyt etenkin nuorten ja naisten keskuudessa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, www.ktl.fi.)

Vantaan kaupungin lastensuojelun avopalveluissa on malli, jossa lastensuojelun sosiaalityö on jaettu vastaanottoryhmän ja suunnitelmallisen sosiaalityön tiimeihin. Vastaanottoryhmän työntekijät käyvät läpi kaikki uudet lastensuojeluilmoitukset ja tekevät päätöksen lastensuojelutarpeen selvitykseen ryhtymisestä. Selvitykseen ryhdyttäessä vastaanottoryhmän työntekijät myös laativat selvityksen. Vastaanottoryhmätoiminta kehitettiin, jotta 1.1.2008 voimaantulleen uuden lastensuojelulain asettamiin määräaikoihin pystyttäisiin vastaamaan paremmin ja sitä kautta tarjoamaan myös asiakkaille oikea-aikaista

ja nopeampaa palvelua. Toiminnan avulla saatiin myös selkeyttä asiakkuuden alkamiseen lastensuojelussa. (Paasivirta 2012, 235.)

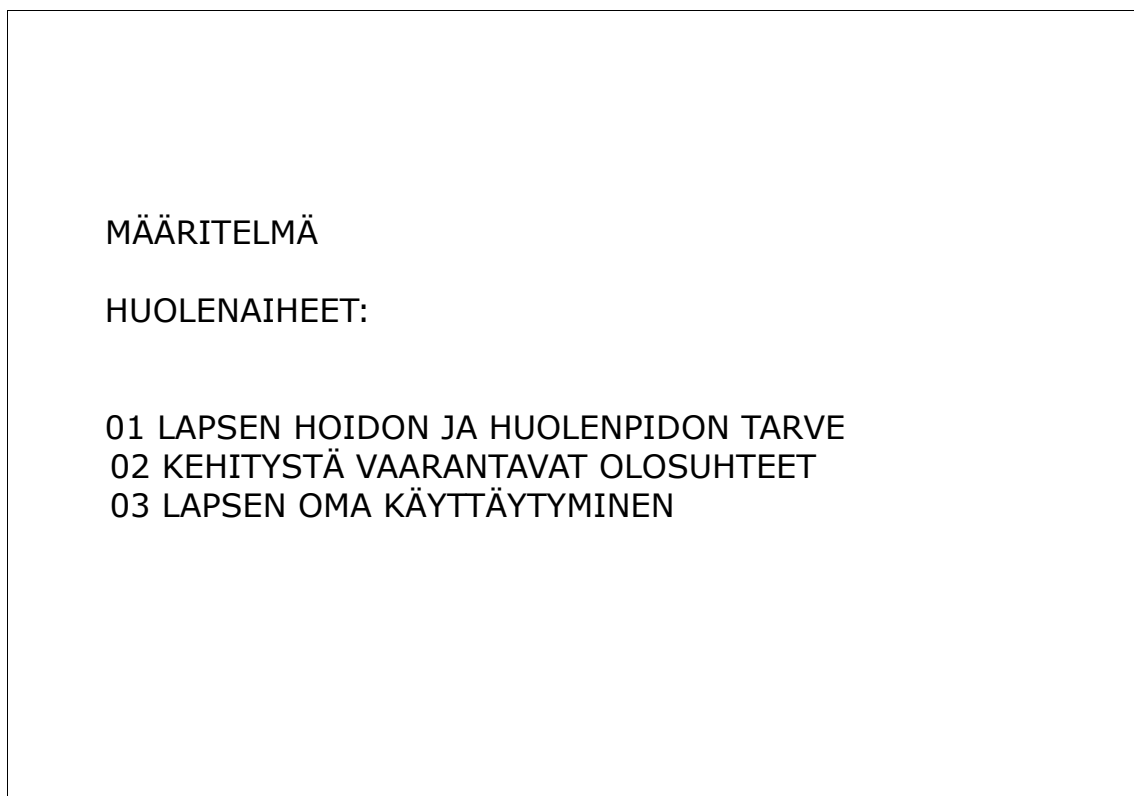
Tutkimuksessani keskityn lastensuojelutoimeen saapuneisiin uusiin lastensuojeluilmoituksiin ja niiden perusteella tehtyihin lastensuojelutarpeen selvityksiin. Uusilla lastensuojeluilmoituksilla tarkoitan tutkimuksessani niitä ilmoituksia, jotka on tehty lapsista, jotka eivät ole aikaisemmin tai yli puoleen vuoteen olleet lastensuojelun asiakkuudessa. Olen rajannut tutkimusaiheeni koskemaan lapsen tai vanhempien päihteidenkäyttöön liittyviä lastensuojeluilmoituksia ja lastensuojelun asiakkuuksia.

Noin kymmenys kaikista vuonna 2011 Vantaalle tehdyistä lastensuojeluilmoituksista koski päihteidenkäyttöä, käyttäjänä joko lapsi itse, vanhempi tai molemmat vanhemmat. Päihteidenkäyttö ei kuitenkaan aina johda lastensuojelun asiakkuuteen. Tarkoitukseni on selvittää lapsen tai vanhemman päihteidenkäytön niitä tekijöitä, jotka johtavat lastensuojelutarpeen selvitykseen ja lastensuojeluasiakkuuden jatkumiseen. Etsin aineistostani mahdollisia päihteidenkäyttöön liittyviä yhteneväisyyksiä tai kriteerejä, joiden perusteella päädytään laatimaan lastensuojelutarpeen selvitys ja lastensuojelun asiakkuuden jatkuminen katsotaan tarpeelliseksi. Toisaalta tutkimuksen kautta selviää mahdollisesti myös yhteisiä tekijöitä, joiden perusteella lastensuojelun tukitoimia ei tarvita. Tutkin myös itse lastensuojeluilmoituksia, kuka ne tekee ja kenestä.

Vantaan kaupungin sosiaalitoimeen saapui vuonna 2011 yhteensä 7120 lastensuojeluilmoitusta, mikä tarkoittaa keskimäärin 593 ilmoitusta joka kuukausi. Lukuun sisältyvät niin jo asiakkuudessa olevista lapsista tehdyt uudet ilmoitukset kuin lapsesta tehdyt ensimmäisetkin ilmoitukset. Lukuun sisältyy myös mahdolliset samat ilmoitukset useampaan kertaan silloin, kun se on kirjattu yhden perheen kaikille lapsille erikseen. Kaikista vuonna 2011 saapuneista lastensuojeluilmoituksista vain yksitoista eli 0,15% todettiin aiheettomiksi.

Kaikki lastensuojeluilmoitukset kirjataan kaupungin sosiaalitoimen käyttämään

asiakastietojärjestelmään ja niistä pidetään rekisteriä lastensuojelulain velvoittamalla tavalla (Lsl 5:25). Lastensuojeluilmoitukset määritellään asiakastietojärjestelmään kirjauksen yhteydessä vähintään kahdella syykoodilla. Ensimmäisellä koodilla määritellään huolen aihe yleisesti siten, että 01-koodi tarkoittaa lapsen hoidon ja huolenpidon tarvetta, 02 merkitsee kehitystä vaarantavia olosuhteita ja 03 viittaa lapsen oman käyttäytymisen johdosta nousseeseen huoleen (Kuva 1). Näitä kolmea tarkennetaan alakodeilla, joita on yhteensä 40 (Kuva 2). Asiakastietojärjestelmä vaatii vähintään yhden alakoodin tarkentamaan huolta, mutta tarvittaessa voi lisätä myös toisen.

Kuva 1: Huolenaihe lastensuojeluilmoituksessa, ilmoituksen ensisijaiset syykoodit asiakastietojärjestelmässä.

MÄÄRITELMÄ:

**JOS HUOLENAIHE 01 LAPSEN HOIDON JA HUOLENPIDON
TARVE, TARKENNUKSET:**

- 01 JOKAPÄIVÄISTEN TARPEIDEN LAIMINLYÖNTI
- 02 HEITTEILLEJÄTTÖ
- 03 PAHOINPITELYN EPÄILY
- 04 SEKSUAALISEN HYVÄKSIKÄYTÖN EPÄILY
- 05 HUOLENPIDOSSA PUUTTEITA TAI OSAAMATTOMUUTTA
- 06 KAAPPAUSUHKA
- 07 MUU HOIDON JA HUOLENPIDON TARVE

**JOS HUOLENAIHE 02 KEHITYSTÄ VAARANTAVAT OLOSUHTEET,
TARKENNUKSET:**

- 11 VANHEMMAN PÄIHTEIDENKÄYTTÖ
- 12 VANHEMMAN MIELENTERVEYSONGELMAT
- 13 JAKSAMATTOMUUS
- 14 OMAN HOIDON LAIMINLYÖNTI
- 15 ARJEN TUKIVERKOSTON PUUTTUMINEN
- 16 VAKAVA VUOROVAIKUTUSONGELMA VANHEMMAN JA
LAPSEN VÄLILLÄ
- 17 LAPSEN LIIAN SUURI VASTUUNKANTAMINEN
- 18 PERHEEN ERITTÄIN HUONO TALOUDELLINEN TILANNE

- 19 KRIISITILANNE PERHEESSÄ
- 20 VANHEMMAN RIKOLLINEN TOIMINTA
- 21 HUOLTO- JA TAPAAMISRIITA
- 22 MUUT KEHITYSTÄ VAARANTAVAT OLOSUHTEET
- 23 PERHEVÄKIVALTA

**JOS HUOLENAIHE 03 LAPSEN OMA KÄYTTÄYTYMINEN,
TARKENNUKSET:**

- 31 LAPSEN PÄIHTEIDENKÄYTTÖ
- 32 LAPSEN MIELENTERVEYSONGELMA
- 33 RIKOKSILLA OIREILU
- 34 VÄKIVALTAINEN KÄYTTÄYTYMINEN
- 35 ITSETUHOISUUS
- 36 VÄLINPITÄMÄTTÖMYYS ITSENSÄ JA MUIDEN SUHTEEN
- 37 VAKAVA KOULUNKÄYNNIN LAIMINLYÖNTI
- 38 LAPSEN FYYSINEN OIREILU TAI TAPATURMA-ALTTIUS
- 39 KOTOA KARKAAMINEN
- 40 MUU LAPSEN OMA KÄYTTÄYTYMINEN

Kuva 2: Huolenaiheiden tarkennukset syy-koodeille 01-03
asiakastietojärjestelmässä.

Tutkimieni lastensuojeluilmoitusten aiheena on joko lapsen oma tai vanhempien päihteidenkäyttö. Syy-koodeina nämä ovat 01 (lapsen hoidon ja huolenpidon tarve) ja 03 (lapsen oma käyttäytyminen) -koodien alta löytyvät vanhempien päihteidenkäyttö (alakoodi 11) tai lapsen oma päihteidenkäyttö (alakoodi 31). Lastensuojeluilmoituksen koodauksella ei voida määritellä mistä päihteestä on kyse vaan se avataan tarvittaessa itse ilmoituksen tekstiin. Valtaosa lastensuojeluilmoituksissa mainituista päihteistä viittaa alkoholinkäyttöön. Tutkimuksessani viittaan päihteidenkäytöllä ensisijaisesti alkoholiin, jos toisin ei mainita.

Vantaalle saapui vuonna 2011 yhteensä 764 kappaletta joko lapsen tai vanhempien päihteidenkäyttöön liittyvää lastensuojeluilmoitusta. Päihteidenkäyttöön liittyvät lastensuojeluilmoitukset jakautuivat tasan vanhempien päihteidenkäytöstä ja lapsen päihteidenkäytöstä tehtyjen lastensuojeluilmoitusten välille niin että molempia oli 382. Vantaalle vuonna 2011 tehdyistä kaikista 7120 lastensuojeluilmoituksesta päihdeilmoituksia oli noin yksitoista prosenttia. Vantaalla lastensuojelu on jaettu kolmeen yksikköön; läntiseen, keskiseen ja itäiseen alueeseen. Tutkimuksen aineisto on koottu sattumanvaraisesti kaikilta kolmelta alueelta.

4.1 Tarkennetut tutkimuskysymykset

Kaupunkitasolla lastensuojeluun tehdään Vantaalla kuukaudessa useampi sata lastensuojeluilmoitusta, mutta jokainen uusi ilmoitus ei johda lastensuojelun asiakkuuteen. Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on vastaanottaa ilmoitukset ja arvioida asiakkuuden tarvetta. Vastaanottoryhmässä käsitellään uudet lastensuojeluilmoitukset ja tehdään päätös asiakkuuden jatkumisesta tai päättämisestä. Tarkastelussani ovat päihteidenkäyttöön liittyvät lastensuojeluilmoitukset.

Aineistoni avulla tarkastelen lastensuojeluun saapuvia lastensuojeluilmoituksia ja niiden lähdettä sekä käsittelyä lastensuojelussa. Tarkastelen myös mitä

yhteisiä tekijöitä lastensuojelun asiakkuuteen johtaneista tapauksista löytyy. Nouseeko aineistosta esille selkeitä yksittäisiä teemoja, joiden perusteella voidaan katsoa päätöksen asiakkuuden alkamisesta tehdyn. Mitä ovat nämä syyt tai perusteet, jos niitä löytyy? Onko puolestaan yhteistä tekijää tai tekijöitä, jotka näkyvät kaikissa ilmoituksissa, joissa selvitykseen ei ryhdytä? Lisäksi pohdin lastensuojelun kontrolloijan roolia ja mitä aineisto kertoo siitä mihin lastensuojelun toimin halutaan puuttua. Kenen päihteidenkäyttö erityisesti kiinnittää lastensuojelun huomion? Pohdintani perusteella tarkennetut tutkimuskysymykseni ovat:

1. Kuka tai mikä taho tekee lastensuojeluilmoituksia?
2. Millaisista ilmoituksista tai kenen päihteidenkäytöstä perheessä seuraa lastensuojeluasiakkuus?
3. Mitä yhteisiä tekijöitä on asiakkuuteen johtaneissa ilmoituksissa?

4.2 Aineiston valintakriteerit ja analyysimenetelmät

Olen käyttänyt tutkimuksessani yhteensä 50 päihteisiin liittyvää lastensuojeluilmoitusta, mikä vastaa noin 6,5 prosenttia kaikista Vantaan sosiaalitoimen vuoden 2011 päihdeilmoituksista. Lukumääränä viidenkymmenen lastensuojeluilmoituksen katsottiin olevan riittävän kattava otos vuosittaisesta ilmoitusten määrästä kuvaamaan päihdeilmoituksiin liittyvää lastensuojelun prosessia. Tutkimistani lastensuojeluilmoituksista puolet eli 25 on tehty lapsen oman päihteidenkäytön takia ja toinen puoli vanhempien päihteidenkäytön perusteella. Lisäksi tutkimuksessa käytettiin ilmoitusten seurauksena tehtyjä lastensuojelutarpeen selvityksen kirjallisia yhteenvetoja.

Tutkimusta varten sain tutkimusluvan Vantaan kaupungilta ja tietojärjestelmästä tulostettiin kriteerieni mukaisesti lista kaikista vuonna 2011 tehdyistä päihteidenkäyttöön liittyvistä lastensuojeluilmoituksista (syy koodit 01 ja 03, alakoodit 11 ja 31). Tutkimuksessani käytetyt lastensuojeluilmoitukset valittiin listalta siten, että koko vuoden 2011 päihteidenkäyttöön liittyvästä 764 ilmoituksesta tutkimukseen poimittiin joka 15:s.

Tutkimukseen valittiin ainoastaan uusia lastensuojeluilmoituksia eli lapsesta tehtyjä ensimmäisiä lastensuojeluilmoituksia. Koska tietojärjestelmästä ei pystytty hakemaan erikseen pelkkiä uusia lastensuojeluilmoituksia, jokainen valitusta viidestäkymmenestä tutkimukseen otetusta ilmoituksesta tarkastettiin asiakastietojärjestelmästä ja hylättiin, jos lapsesta oli aikaisempia ilmoituksia. Hylätyn tilalle valittiin uusi ilmoitus siirtymällä listassa ylöspäin, kunnes kriteerit täyttävä lastensuojeluilmoitus löytyi.

Uusien lastensuojeluilmoitusten kriteeriä perustelin sillä, että tutkimuksen kohteena oli lastensuojeluasiakkuuden alkaminen ja halusin tutkia erityisesti lastensuojelun asiakkuuden alkamisprosessia lastensuojeluilmoitusten ja lastensuojelutarpeen selvitysten kautta. Pyrkimykseni oli selvittää lastensuojeluasiakkuuteen johtavia syitä sekä tarkastella asiakkuuden alkamiseen vaikuttavia tekijöitä.

Analyysiä varten jaoin aluksi koko aineistoni sen perusteella kuka ilmoituksen oli tehnyt. Seuraavaksi tarkastelin ilmoitusten sisältöä ja jaoin aineiston sen perusteella kenen päihteidenkäytöstä ilmoitus tehtiin, vanhemman vai lapsen. Edelleen erottelin toisistaan ilmoitukset, joista aloitettiin lastensuojelutarpeen selvitys ja ne, joista selvitystä ei aloitettu. Tarkastelin myös ilmoitusten tarkentavia syy-koodeja eli päihteidenkäytön lisäksi mainittuja muita huolenaiheita.

5 PÄIHDEPROBLEMATIIKKA LASTENSUOJELUILMOITUKSEN PERUSTEENA

Tutkituista viidestäkymmenestä lastensuojeluilmoituksesta 25 oli tehty vanhempien päihteidenkäytön takia ja 25 lapsen oman päihteidenkäytön vuoksi. Kaikista ilmoitusten lapsista 22 oli poikia ja 28 tyttöä. Lasten ikä vaihteli vastasyntyneistä 17 ikävuoteen.

28 tutkitussa lastensuojeluilmoituksessa aiheena oli ainoastaan vanhemman tai

lapsen alkoholinkäyttö. Kahdessatoista tapauksessa ilmoituksessa mainittiin alkoholin lisäksi tai sen sijaan joku muu päihde. Kolmessa tapauksessa päihteidenkäytön rinnalla mainittiin mielenterveysongelmat ja seitsemässä tapauksessa päihteiden lisäksi huolenaiheena oli väkivalta. Lisäksi ilmoituksen teksteissä saatettiin kuvata muita huolia kuten esimerkiksi lapsen tai vanhemman masennusoireita tai koulunkäyntivaikeuksia.

5.1 Lapsen oma päihteidenkäyttö

Lapsen omasta päihteidenkäytöstä tehtyjen ilmoitusten sukupuolijakauma oli yksitoista poikaa ja neljätoista tyttöä. Ikäjakauma oli vuonna 1993 syntyneistä vuonna 1997 syntyneisiin eli 13-17 ikävuoden välillä.

Tutkimusten mukaan tyttöjen alkoholinkäyttö on lisääntynyt ja aineistossani tyttöjen päihteidenkäytöstä kertovia lastensuojeluilmoituksia oli poikia hieman enemmän. Ilmoitusten määrä ei kuitenkaan kerro suoraan käytön kasvusta, koska vertailukohtaa aikaisempaan ei ole. Se, että tytöistä on tehty enemmän lastensuojeluilmoituksia voi johtua joko siitä, että päihteidenkäyttö on todellakin kasvanut tai he jäävät siitä useammin kiinni. Leisto ja Tuomikoski-Koukkula (2011) totesivat tutkimuksessaan tyttöjen julkisen alkoholinkäytön lisääntyneen.

Taulukko 1. Ikä- ja sukupuolijakauma lapsen oman päihteidenkäytön vuoksi tehdyissä lastensuojeluilmoituksissa, n=25

Syntymävuosi	Pojat	Tytöt	Yhteensä
1993	2	3	5
1994	1	4	5
1995	5	5	10
1996	3		3
1997		2	2
Yhteensä	11	14	25

Lapsen oman päihteidenkäytön vuoksi tehdystä 25 lastensuojeluilmoituksesta kolmessa tapauksessa päätettiin ryhtyä lastensuojelutarpeen selvitykseen ja lopuissa 22 ilmoituksessa selvitystä ei katsottu tarpeelliseksi. Mainituista 22 lastensuojeluilmoituksesta 18 oli poliisin tekemiä ja niiden sisältönä oli alkoholin nauttiminen tai sen hallussapito ulkona tai yksityisasunnossa isohkossa nuorisoporukassa. 18:sta yhdeksän oli poikia ja yhdeksän tyttöjä. Yhdessä näistä poliisin tekemästä kahdeksastatoista ilmoituksesta epäiltiin kannabiksenkäyttöä. Loput neljä lastensuojeluilmoitusta oli tehty sairaalan päivystyksestä (2), koulusta (1) ja huoltajan ilmoituksesta (1).

Sairaalan päivystyksen tekemissä lastensuojeluilmoituksissa oli päihtymyksen lisäksi mainittu nuoren terveyteen liittyviä ongelmia. Opettajan tekemän ilmoituksen huolena oli oppilaan puhe kannabiksenkäytöstä ja lapsestaan ilmoituksen tehnyt vanhempi oli löytänyt tämän hallusta alkoholia.

Taulukko 2. Ilmoittaja ja lastensuojelutarpeen selvitykseen ryhtyminen

Ilmoituksen tekijä	Selvitykseen ryhtyminen	Ei selvitystä
poliisi		18
sairaala	1	2
koulu		1
huoltajat	1	1
nuorisopsykiatrinen poliklinikka	1	
yhteensä	3	22

Lastensuojelutarpeen selvitykseen päätettiin ryhtyä kolmessa tapauksessa. Näissä lastensuojeluilmoituksissa huolenaiheena olivat alkoholikäytön lisäksi mielenterveyden ongelmat (1) ja huumausaineidenkäyttö (2). Nuoret olivat iältään viisi- ja kuusitoistavuotiaita eli vuosina 1995-1996 syntyneitä. Lastensuojelutarpeen selvityksen perusteella mielenterveysongelmista kärsineen nuoren kohdalla asiakkuutta päätettiin jatkaa ja nuoren

kannabiskäytön perusteella tehdyn ilmoituksen kohdalla asiakkuus lopetettiin selvityksen jälkeen. Kolmannen kohdalla selvitys keskeytettiin, koska tapaamiset eivät toteutuneet ja asiakkuus päätettiin, koska uusia ilmoituksia ei tullut.

Tulos myötäilee Tommon (2004) tutkimuksen tuloksia ja hänen haastattelemiensa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kertomaa. Ensikertalaisen kiinnijääminen pienestä rikkeestä ei nosta suurta huolta lastensuojelussa. Heinon (1997) teorian mukaisesti yksittäiset päihdekokeilut eivät useimmiten aiheuta sosiaalityöntekijässä ”naksasta” eli heille ei synny ajatusta siitä, että hänen täytyisi auttaa lasta tai nuorta tai että lastensuojelun toimenpiteet olisivat välttämättömiä.

Osasyynä puuttumattomuuteen voidaan ajatella olevan myös lastensuojelun resurssipula. Lastensuojelun asiakkuusmäärät ovat kasvaneet huomasti ja työntekijöitä ei ole tarpeeksi. Uusien lastensuojeluilmoitusten määrä on noussut ja asiakasluku on moninkertainen sosiaalityöntekijöiden työn määrän suosituksiin verrattuna, joten työntekijöiden on tehtävä priorisointeja asiakkaiden suhteen. Sosiaalityöntekijöillä ei ole mahdollisuutta puuttua nuorten pieniin rikkeisiin ja muiden viranomaisten, esimerkiksi poliisin, väliintulon toivotaan olevan riittävä puuttuminen nuoren tilanteeseen. Päihdekokeiluja pidetään yleisesti myös nuoruuteen kuuluvina eikä niihin puututa. (Tommo 2004.)

Tutkitussa aineistossa tapauksessa, jossa lastensuojeluasiakkuutta päätettiin jatkaa, syynä oli lastensuojelutarpeen selvityksen aikana jäänyt huoli nuoren masennuksesta, koulunkäynnistä ja alkoholinkäytöstä. Nuoren ei katsottu saavan tarpeeksi tukea vanhemmaltaan, joka myös kärsi masennuksesta. Nuorella oli hoitokontakti nuorisopsykiatrisen poliklinikalle ja lastensuojelun avopalvelun tukitoimena hänelle harkittiin nuorten intensiiviyötä. Nuoren masennuksen ja mielenterveyden ongelmien on todettu tutkimuksissa aiheuttavan päihteidenkäyttöä (esim. Heikkinen 2007) ja lastensuojelussa kynnys puuttua päihteidenkäyttöön on matalampi, jos nuorella tai lapsella on todettu mielenterveyden ongelmia.

Kannabiskäytön perusteella tehty selvitys päättyi arvioon, ettei asiakkuutta tarvitse jatkaa. Nuori oli ohjattu Nuorisoasemalle ja vanhempien katsottiin pystyvän tukemaan häntä päihitteettömyydessä. Kannabiksen käyttö todettiin kertaluontoiseksi kokeiluksi eikä huolta nuoren tilanteesta jäänyt. Huumeidenkäyttö on asia, johon lastensuojelu kuitenkin puuttuu helpommin. Kannabiskokeilut ovat tavallisia nuorten keskuudessa, vaikka nuorisoa koskevan ESPAD-tutkimuksen (Ahlström ym.2007) mukaan käyttö on vähenemään päin.

5.2 Vanhemman päihteidenkäyttö

Vanhempien päihteidenkäytön perusteella tehtyjä lastensuojeluilmoituksia oli tutkimuksessa 25. Ilmoituksissa oli yksitoista tyttöä ja kaksitoista poikaa. Ilmoitusten lasten ikäjakauma oli vuonna 2011 syntyneistä vauvoista vuonna 1993 syntyneeseen nuoreen eli 0-17 -vuotiaita. Lisäksi joukossa oli kaksi ennakkollista lastensuojeluilmoitusta. Ennakollinen lastensuojeluilmoitus tehdään silloin, kun on huolta syntymättömästä lapsesta tavallisesti äidin päihteidenkäytön tai mielenterveyden ongelmien takia ja on oletettavaa, että perhe tulee tarvitsemaan tukea lapsen syntymän jälkeen.

Taulukko 3. Ikä- ja sukupuolijakauma vanhemman päihteidenkäytön vuoksi tehdyissä lastensuojeluilmoituksissa, n=25

Syntymävuosi	Pojat	Tytöt	Yhteensä
syntymätön			2
2011	4		4
2010		3	4
2009	1	1	1
2008		1	1
2007			
2006			
2005			
2004		1	1
2003	1		1
2002			
2001		2	2
2000		1	1
1999	2		2
1998	2	1	3
1997		1	1
1994	1		1
1993	1		1
Yhteensä	12	11	23 + 2

Lastensuojeluilmoitukset oli vastaanotettu poliisilta (8) ja hätäkeskuksesta (3), päihdehuollosta (5), huoltajien tekeminä (3), ensihoitoyksiköstä (2) ja neuvolasta sekä sosiaalityöntekijän tekemänä (yksi kustakin). Lisäksi lastensuojeluilmoituksista kaksi oli tehty nimettömänä eli ilmoittaja on yksityishenkilö, joka ei halua henkilöllisyyttään paljastettavan. Kahdestakymmenestäviidestä lastensuojeluilmoituksesta kahdessakymmenessä tapauksessa päätettiin ryhtyä lastensuojelutarpeen selvitykseen.

Runsas tutkimus (esim. Itäpuisto 2005: Nätkin 2011: Sarkola ja Halmesmäki 2008) on antanut selvän näytön vanhempien alkoholinkäytön haitallisista vaikutuksista kaiken ikäisten lasten kasvuun ja kehitykseen. Erityisesti pienten

lasten kohdalla asiaan pyritään puuttumaan nopeasti, jotta vanhempaa voidaan ohjata hoitoon ja tarpeelliset lastensuojelun tukitoimet saadaan aloitettua. Isompien lasten kohdalla vanhempien päihteidenkäytön on todettu olevan riskitekijä nuoren häiriökäyttäytymiselle ja sillä on myös yhteyttä nuoren psyykkisiin ongelmiin ja kouluvaikeuksiin (Holmila ym. 2008). Kuten aineistosta selviää, lastensuojelussa reagoidaan herkemmin vanhempien päihteidenkäytöstä kertoviin lastensuojeluilmoituksiin.

Taulukko 4. Ilmoittaja ja lastensuojelutarpeen selvitykseen ryhtyminen

Ilmoituksen tekijä	Selvitykseen ryhtyminen	Ei selvitystä
poliisi	6	2
häätäkeskus	2	1
päihdehuolto*	3	2
huoltaja	3	
neuvola	1	
sosiaalityöntekijä	1	
ensihoitoyksikkö	2	
anonyymi	2	
yhteensä	20	5

* päihdehuoltoon on laskettu kuuluvaksi A- ja H-klinikat, huumevieroitus sekä HAL-poliklinikka (huumeet, alkoholi, lääkkeet) raskaana oleville.

Viidestä vanhempien päihteidenkäytön vuoksi tehdystä lastensuojeluilmoituksesta, joiden kohdalla ei katsottu tarpeelliseksi ryhtyä lastensuojelutarpeen selvitykseen, kahdessa huolenaiheena oli vanhemman huumeidenkäyttö tai sen epäily. Kahdessa tapauksessa huolena oli mainittu pelkästään vanhemman tai vanhempien alkoholinkäyttö. Yhdessä lastensuojeluilmoituksessa mainittiin alkoholinkäytön lisäksi mielenterveysongelma.

Kuudessa kahdestakymmenestä lastensuojelutarpeen selvitykseen päätyneessä ilmoituksessa huolena oli päihteistä ainoastaan alkoholinkäyttö. Kuudessa mainittiin ilmoituksen syyksi huumeet tai lääkkeet yhdessä alkoholin kanssa tai pelkkä huumeidenkäyttö. Seitsemässä tapauksessa

päihteidenkäytön lisäksi ilmoituksessa mainittiin väkivalta. Yhdessä selvitykseen päätyneessä ilmoituksessa mainittiin yhdessä vanhemman päihteet ja mielenterveysongelmat.

Kahdestakymmenestä aloitetusta lastensuojelutarpeen selvityksestä kymmenessä tapauksessa asiakkuus päättyi selvitykseen. Kolmessa näistä asiakkaalle puhuttiin A-klinikan päihdekartoituksesta tai ohjattiin olemaan yhteydessä sinne. Muissa tapauksissa vanhempia ohjattiin ongelmiensa vuoksi lääkärille, työterveyshuoltoon, perheasiainneuvottelukeskukseen tai lapsen kanssa nuorisoneuvolaan. Kahdessa tapauksessa perheitä ei ohjattu peruspalveluihin vaan lastensuojelutarpeen selvityksen katsottiin olleen riittävä interventio perheen tilanteeseen ja perheen katsottiin pärjäävän itsenäisesti. Yhdessä tapauksessa nuori täytti kahdeksantoista, joten asiakkuutta ei jatkettu. Lähes kaikissa tapauksissa perheenjäseniä kehoitettiin olemaan yhteydessä lastensuojeluun, mikäli huoli perheen tai omasta tilanteesta kasvaisi.

Neljästä tutkituista lastensuojelutarpeen selvitykseen päätyneestä ilmoituksesta puuttuu selvitys. Yhdessä tapauksessa selvitys oli kesken, joten sitä ei ollut vielä saatavilla, kahdessa tapauksessa selvitystä ei löytynyt ja yhdessä tapauksessa selvitys oli keskeytetty.

Kuudessa tapauksessa kahdestakymmenestä selvitykseen päätyneestä lastensuojeluilmoituksesta lastensuojeluasiakkuus jatkui selvityksen jälkeen. Yhdessä tapauksessa selvitys päättyi lapsen kiireellisen sijoitukseen. Neljässä tapauksessa aloitettiin työskentely yhdessä A-klinikan kanssa ja yhdelle perheelle tarjottiin lisäksi lastensuojelun perhetyötä ja toisessa vanhempi ohjattiin lääkärille. Ennakollisen lastensuojeluilmoituksen perusteella tehdyssä lastensuojelutarpeen selvityksessä asiakkuutta jatkettiin lapsen syntymän jälkeen, äiti ohjautui psykiatriseen hoitoon ja perheelle hankittiin ensikotipaikka.

6 LASTENSUOJELUN PUUTTUMINEN PÄIHTEIDENKÄYTTÖÖN

Aineiston perusteella nähdään, että lapsen tai nuoren oma päihteidenkäyttö ja sen perusteella tehty ensimmäinen lastensuojeluilmoitus ei useimmiten johda lastensuojelutarpeen selvitykseen. Nuoren iällä ei näyttänyt olevan vaikutusta vaan selvittämättä jättämissä päätös on tehty niin 13- kuin 17-vuotiaidenkin kohdalla. Lapsen tai nuoren sukupuolella ei näyttäisi myöskään olevan merkitystä.

Ilmoituksen tekijällä ei tulosten perusteella näytä olevan merkitystä siinä aloitetaanko lastensuojelutarpeen selvitys vai ei. Lastensuojeluilmoitukset on kuitenkin tehty pääasiassa viranomaisen tai vastaavan taholta ja joukossa on vain muutama yksityishenkilön tekemä ilmoitus. Voidaankin todeta, että pääasiassa kaikkia ilmoittajia pidetään luotettavina ja lastensuojeluilmoitukset kirjataan, mikä näkyy tarkastelemalla myös koko Vantaan tilastoja. Perättömiksi tulkittuja ilmoituksia tehdään hyvin vähän.

Poliisin tekemistä lastensuojeluilmoituksista on syytä mainita, että poliisi tekee ilmoituksen lapsesta sosiaali- ja kriisipäivystykseen, joka kirjaa ilmoituksen ja siirtää sen lapsen kotiosoitteen mukaisesti oikeaan lastensuojelun toimistoon. Poliisin velvollisuuksiin kuuluu tehdä hälytystehtävissä lastensuojeluilmoitus perheen lapsista, vaikka he eivät olisi paikalla ja vaikka hälytys koskisi lapsen etävanhempaa. Poliisin tekemät ilmoitukset päihteidenkäytöstä liittyvät tavallisesti partiointitehtävissä kohdattuihin nuoriin tai kotihälytyksiin, ilmoitus tehdään rutiininomaisesti akuutissa tilanteessa eikä poliisi ole tutustunut tarkemmin perheen tilanteeseen toisin kuin monien muiden tahojen ilmoitukset. Lastensuojeluilmoitus kirjataan vähäisimmästäkin rikkeestä. Nämä tekijät selittävät osaltaan poliisin nuorista tekemien lastensuojeluilmoitusten alhaisen selvitykseen ryhtymisen tason.

6.1 Puuttuminen alaikäisen päihteidenkäyttöön

Kun kyseessä oli vanhemman päihteidenkäyttö, selvitykseen ryhdyttiin herkemmin. Nuoren oman päihteidenkäytön seurauksena tehdyssä ensimmäisessä lastensuojeluilmoituksessa vain kolmessa tapauksessa kahdestakymmenestäviidestä ryhdyttiin lastensuojelutarpeen selvitykseen, kun taas vanhemman päihteidenkäytöstä johtunut ensimmäinen lastensuojeluilmoitus johti selvitykseen 80%:ssa tapauksista. Nuoren oman päihteidenkäytön kohdalla selvitykseen ryhtymisen kynnys ei näyttänyt ylittyvän pelkällä alkoholinkäytöllä vaan sen lisäksi oli oltava huolta huumeista tai mielenterveydestä, jotta selvitys aloitettiin.

Tulosten perusteella voidaan sanoa, että ensimmäisiin päihdekokeiluihin ei lastensuojelussa ole usein resursseja puuttua kovinkaan tiukasti. Tavallisesti asia hoidetaan lähettämällä kotiin kirje, jossa vanhempia informoidaan Nuorisoeseman palveluista ja ohjataan ottamaan sinne yhteyttä mikäli oman lapsen päihteidenkäyttö huolestaa tai herättää kysymyksiä. Joskus perheelle annetaan sosiaaliohjausta, vaikka lastensuojelutarpeen selvitykseen ei ryhdytä. Poliisi puuttuu nuorten alkoholinkäyttöön etenkin julkisilla paikoilla herkästi ja tehovalvontaa järjestetään erityisesti nuorten suosimina juhla- ja vapaapäivinä. Poliisin haaviin joutumista tai puhuttelua pidetään usein riittävänä interventiona. Lastensuojelussa aletaan tarkemmin kiinnittämään huomiota nuoren päihteidenkäyttöön vasta, kun ilmoituksia on tullut useampi tai jos nuoren päihteidenkäyttöön liittyy muita huolestuttavia asioita.

Toisaalta kyseessä voi olla nuorten alkoholinkäytön yleinen hyväksyminen. Virheiden tekeminen katsotaan nuoren elämään kuuluvaksi ja päihteidenkäyttöä voidaan katsoa sormien läpi ja osana aikuiseksi kasvamista, jos siihen ei liity muuta haitallista toimintaa.

Lapsen päihteidenkäytöstä tehdyt lastensuojeluilmoitukset, jotka johtivat

lastensuojelutarpeen selvitykseen, sisälsivät huolen muustakin kuin alkoholinkäytöstä. Kuten tutkimuksissa on todettu, alkoholinkäyttö liittyy monesti muihin ongelmiin ja sen käyttö on usein seuraus ennemmin kuin syy nuoren vaikeaan tilanteeseen. Erityisesti masennuksella ja päihteidenkäytöllä nähdään usein keskinäinen yhteys. Aineistoni tapauksissa ainoa nuoren lastensuojeluasiakkuuteen johtanut päihteidenkäytön takia tehty lastensuojeluilmoitus tehtiinkin nuoren ongelmista oman ja vanhempien mielenterveyden ja päihteiden takia. Kysymys herää miksi nuoresta ei ollut noussut huolta aikaisemmin. On mahdollista, että hän on ollut asiakkuudessa joskus aikaisemmin mutta asiakkuus on välillä lopetettu, tai perhe on muuttanut toiselta paikkakunnalta. On myös mahdollista, että perheen tilanne on vasta hiljattain kriisiytynyt ja siten nuoren oireilu on vasta alkanut.

Huumausaineiden käyttö on Suomessa lainvastaista, joten siihen suhtaudutaan vakavammin. Lastensuojelutarpeen selvitykseen johtivatkin myös ne ilmoitukset, joissa oli todellista huolta nuoren huumeidenkäytöstä. Näissä tapauksissa asiakkuus kuitenkin lopetettiin lastensuojelutarpeen selvitykseen, koska uusia ilmoituksia ei tullut eikä huumeidenkäytöstä jäänyt huolta. Selvityksen katsottiin olleen riittävä puuttuminen nuoren tilanteeseen ja vanhempia ohjattiin ottamaan vastuuta lapsen vapaa-ajankäytöstä. Lastensuojelussa ei mahdollisesti myöskään ole paljoa huumausaineisiin liittyvää tietoa, sitä pidetään enemmän poliisin hoidettavana asiana ja etenkin vanhempien huumeiden käyttöä pidetään usein pelottavana. Kynnys puuttumiseen voi tällöin olla korkeampi.

Jos Tarja Pösön (2010) määrittelemä institutionaalisen rajan ylitys kohdentuu siihen, kun lastensuojelu puuttuu asiaan eli tehdään lastensuojeluilmoitus, voidaan sanoa, että nuorten alkoholinkäytön suvaitsemisessa raja kulkee käsi kädessä lain kanssa. Alaikäisen alkoholinkäytön tai sen hallussapidon ilmitulon seurauksena poliisin on tehtävä ilmoitus sosiaaliviranomaisille ja samoin toimivat virkavelvollisuuden mukaisesti sairaalan tai koulun henkilökunta. Lastensuojelussa kirjataan saapunut lastensuojeluilmoitus. Tutkittujen nuorten päihteidenkäyttöä koskevien lastensuojeluilmoitusten tekijä oli useimmiten viranomainen, mutta lastensuojeluilmoituksen voi tehdä myös yksityishenkilö.

Tommon (2004) tutkimuksen mukaan ilmoitus nuoren rikoksesta tehdään useimmiten viranomaisen toimesta ja vanhemmat saavat siitä tiedon juuri poliisilta. Joskus vanhemmat itse ottavat yhteyttä viranomaisiin. Lastensuojeluviranomaiset ovat joka tapauksessa velvollisia ilmoittamaan huoltajille lapsesta tehdystä lastensuojeluilmoituksesta.

Jos taas institutionaalinen raja asettuisi siihen kohtaan lastensuojelun prosessia, jossa päätetään ryhtyä lastensuojelutarpeen selvitykseen, voidaan tulkita, että yhteiskunnassamme vanhempien päihteidenkäyttöä pidetään lastensuojelun näkökulmasta haitallisempana lapsen hyvinvoinnille kuin nuoren omaa päihteidenkäyttöä. Nuorten päihteidenkäytön kohdalla aloitettiin lastensuojelutarpeen selvitys paljon harvemmin kuin vanhempien päihteidenkäytön kohdalla. Nuorten päihteidenkäytön kohdalla selvitykseen ryhdyttiin vain kolmessa tapauksessa kahdestakymmenestäviidestä, kun vanhempien päihteidenkäytön kohdalla vain viidessä kahdestakymmenestäviidestä tapauksessa ei ryhdytty selvitykseen. Tulos myötäilee runsasta tutkimustietoa vanhempien päihteiden käytön negatiivisista vaikutuksista lapsiin. Vanhempien päihteidenkäyttöön puututaan herkemmin, koska tiedetään, että se on haitallista myös perheen lapsille.

6.2 Puuttuminen vanhempien päihteidenkäyttöön

Vanhemman tai vanhempien päihteidenkäytön kohdalla selvitykseen ryhdyttiin pelkän alkoholinkäytönkin perusteella mutta yli puolessa huolena oli lisäksi huumeidenkäyttö, mielenterveysongelmat tai väkivalta. Päihteidenkäyttöön yhdistyy usein paljon muutakin problematiikkaa ja moniongelmaiset perheet ovat lastensuojelun tavallista asiakaskuntaa. Erityisesti pienten lasten kohdalla vanhempien päihteidenkäyttö nähdään vahingollisena lapsen kiintymyssuhteiden ja kokonaiskehityksenkin kannalta ja siihen pyritään puuttumaan ajoissa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kertovia lastensuojeluilmoituksia tehdäänkin usein poliisin lisäksi päiväkodeista ja neuvolasta.

Perheen tilanteesta vanhempien päihteidenkäytön perusteella tehdyt ilmoitukset, joista tehtiin lastensuojelutarpeen selvitys mutta asiakkuus ei jatkunut sen jälkeen, vanhempia useimmiten ohjattiin peruspalvelujen piiriin. Lastensuojelussa perheen ongelmien katsottiin liittyvän vanhempien keskinäisiin väleihin tai heidän terveytensä ongelmiin, mutta ilmeisesti niitä ei pidetty sellaisina, joihin voitaisiin saada muutosta tai parannusta lastensuojelun tukitoimin. Päihteiden perusteella vanhempia ohjattiin A-klinikan avopalveluihin.

Lastensuojelussa ei ole omia tukitoimia vanhempien päihdeongelman hoitoon. Jos vanhempi ei mene ohjauksesta huolimatta päihdehoitoon, lastensuojelussa jää vaihtoehdoksi kontrollimainen työskentely perheessä, jotta tilannetta voidaan seurata. Parhaassa tapauksessa vanhempi suostuu hoitoon, huonoimmassa lapsi tai lapset joudutaan sijoittamaan kodin ulkopuolelle.

Yhteenvedona voidaan sanoa, että vanhempien päihteidenkäytöstä tehty lastensuojeluilmoitus johtaa yleensä vähintään lastensuojelutarpeen selvitykseen, pelkkä alkoholiongelmainen ohjataan A-klinikalle ja moniongelmaisten perheiden asiakkuutta lastensuojelussa jatketaan.

Vanhemman päihteidenkäyttöön liittyvät ilmoitukset, joiden perusteella ei aloitettu lastensuojelutarpeen selvitystä ovat aiheiltaan samoja kuin selvitykseen päättyneet ilmoitukset. Syytä siihen, että selvitystä ei kaikissa tapauksissa tehdä, voidaan selittää sillä, että sosiaalityöntekijä on todennäköisesti arvioinut tilannetta ja on päätenyt siihen, että lapsi ei tilanteessa kärsi tai mahdollisesti apua on saatu jo muualta. Tilanne voi olla myös se, että ilmoitus koskee etävanhempaa. Lapsi ei välttämättä asu tai ole tekemisissä kyseisen vanhemman kanssa, mutta lastensuojeluilmoitus on kuitenkin tehty, koska on tieto, että huolen kohteena olevalla vanhemmalla on alaikäisiä lapsia. Lastensuojelussa tilannetta selvitetään lastensuojeluilmoituksen saavuttua ja jos huolta ei nouse lapsen tosiasiallisen kodin olosuhteista selvitykseen ei luultavammin katsota olevan tarvetta.

6.3 Lastensuojelusasiakkuuden jatkuminen, ilmoitusten tekijät ja muut ilmoituksissa esiintyvät huolenaiheet

Tutkittuja lastensuojeluilmoituksia oli yhteensä 50. Sekä lapsen päihteidenkäytön että vanhemman tai vanhempien päihteidenkäytön perusteella tehtyjä ilmoituksia oli molempia kaksikymmentäviisi. Lastensuojelutarpeen selvitykseen ryhdyttiin näissä yhteensä 23 tapauksessa ja asiakkuus jatkui selvityksen jälkeen seitsemässä tapauksessa.

Taulukko 5. Lastensuojeluasiakkuuden jatkuminen tutkituissa lastensuojeluilmoituksissa

	Lapsen päihteidenkäyttö	Vanhemman päihteidenkäyttö
Lastensuojeluilmoituksia	25	25
Lastensuojelutarpeen selvityksiä	3	20
Asiakkuus lastensuojelussa jatkui	1	6

Asiakkuuden jatkuminen tarkoittaa lastensuojelun avohuollon tukitoimien ja suunnitelmallisen sosiaalityön aloitusta. Tällöin lastensuojelutarpeen selvityksen perusteella perheen tai lapsen tilanteesta on jäänyt lastensuojelun työntekijöille sellainen näkemys, että lastensuojelun asiakkuutta tulee jatkaa. Usein asiakkailla on muitakin hoitokontakteja lastensuojelun tukitoimien ohella ja lastensuojelussa tehdään yhteistyötä esimerkiksi A-klinikan tai perheneuvolan kanssa.

Vastatakseni ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni; lastensuojeluilmoituksia tekee pääasiassa viranomaiset ja muut vastaavat lasten ja nuorten kanssa toimivat henkilöt. Heillä on lain mukaan ilmoitusvelvollisuus, jos heillä on tieto lapsesta, jonka kasvuympäristö on heille haitallinen tai jos he omalla toiminnallaan vaarantavat hyvinvointinsa. Aineistoni perusteella ei voida

päätellä mitään siitä jääkö virkavelvollisuus joskus täyttämättä. Ilmoituksia tehdään niin lapsista kuin heidän vanhemmistaankin.

Lasten kohdalla ilmoituksen teki suurimmassa osassa tapauksista poliisi. Alaikäisten päihteidenkäyttö tapahtuukin usein julkisessa paikassa kaveriporukassa ja kodin ulkopuolella, jolloin poliisi on tavallisesti ensimmäinen asiaan puuttuva taho. Ilmoituksia tehdään myös muista nuorten kanssa toimivista tahoista kuten kouluista. Vanhempien päihteidenkäytöstä tehtyjä lastensuojeluilmoituksia tehtiin useammasta eri paikasta, mutta poliisi oli näissäkin tapauksissa eniten ilmoituksia tehnyt taho. Tavallista on, että poliisi kutsutaan ensimmäisenä paikalle päihtymyksen aiheuttaman häiriön tai uhan vuoksi. Vanhempien päihteidenkäytöstä oli joitakin yksityishenkilöiden tekemiä anonyymejä lastensuojeluilmoituksia. Ilmoituksia tehtiin lisäksi esimerkiksi myös päihdehuollosta, hätäkeskuksesta ja neuvolasta. Ilmoituksen tekijöinä oli myös lasten huoltajia.

Lapsista tehdyt lastensuojeluilmoitukset olivat pääasiassa lyhyitä ilmoituksia, joissa kuvattiin nuoren nauttimaa tai hallussa ollutta alkoholimäärää ja mahdollisesti lapsen humalatilaa sekä sen hetkistä oleskelupaikkaa ja seuraa. Vanhemmista tehdyissä ilmoituksissa kuvattiin tarkemmin vanhemman päihteidenkäyttöä ja mahdollista akuuttia tilannetta, jonka vuoksi esimerkiksi poliisi oli kutsuttu paikalle.

Selvitykseen päätyneissä lastensuojeluilmoituksissa (yhteensä 23), yhdeksässätoista mainittiin ongelmapäihteenä alkoholi. Päihteistä puhuttaessa ensimmäinen miellelyhtymä useimmiten on juuri alkoholi, mutta päihteisiin kuuluu myös huumeet, lääkkeet ja tupakka. Suomessa alkoholi on kuitenkin se päihde, joka aiheuttaa eniten ongelmia ja tutkituissa ilmoituksissa alkoholi oli myös eniten mainittu päihde. Useasti alkoholinkäyttöön kuitenkin yhdistyi myös muita huolenaiheita, jotka oletettavasti vaikuttivat sosiaalityöntekijän päätökseen ryhtyä lastensuojelutarpeen selvitykseen. Pelkän alkoholinkäytön perusteella selvitykseen ryhdyttiin seitsemässä tapauksessa. Oheisessa taulukossa on eritelty selvitykseen päätyneissä lastensuojeluilmoituksissa alkoholinkäytön lisäksi kirjattuja muita huolia.

Taulukko 6. Tutkituissa lastensuojeluilmoituksissa alkoholin ohella mainittuja muita huolenaiheita

Huolenaiheita ilmoituksessa alkoholin käytön lisäksi	Vanhempien päihteiden käytön seurauksena tehty ilmoitus	Lapsen päihteiden käytön seurauksena tehty ilmoitus
Väkivaltainen käytös	7	
Huumeiden käyttö	3	2
Lääkkeiden väärinkäyttö	3	
Mielenterveysongelmat	2	1

Saadakseni vastauksen toiseen ja kolmanteen tutkimuskysymykseeni, tarkastelin asiakkuuteen eli lastensuojelutarpeen selvitykseen johtaneita tekijöitä. Taulukosta näkyy, että lastensuojeluilmoituksissa ilmaistut huolet päihteiden käytöstä yhdistyneenä väkivaltaiseen käytökseen sekä muiden päihteiden käyttöön on johtanut lastensuojelutarpeen selvitykseen. Myös mielenterveysongelmien perusteella on ryhdytty selvitykseen. Kuten jo aikaisemminkin on todettu, alkoholin käyttöön liittyy monia muita ongelmia ja ne ovat usein kietoutuneet toisiinsa siten, että niitä ei voi käsitellä erillisinä ongelmina. Voidaan sanoa, että aineiston perusteella lastensuojelutarpeen selvitykseen ryhdytään aina jo ensimmäisen lastensuojeluilmoituksen perusteella, kun päihteiden lisäksi ilmoituksessa kerrotaan perheväkivallasta. Muiden päihteiden käyttäminen myös alentaa kynnystä selvitykseen ryhtymisessä erityisesti nuorten kohdalla samoin kuin mielenterveyden ongelmat. Ei voida kuitenkaan sanoa, että nämä syyt johtavat aina lastensuojeluasiakkuuden alkamiseen, koska joissain samankaltaisissa tapauksissa selvitykseen ei ryhdytty.

Kaikista 22 lapsen päihteiden käytön vuoksi tehdystä lastensuojeluilmoituksesta, joissa ei päädytty lastensuojelutarpeen selvitykseen, kahdessakymmenessä kyse oli pääasiassa alkoholin hallussapidosta tai vähäisestä päihtymyksestä. Kahden muun ilmoituksen mukaan nuorta epäiltiin kannabiksenkäytöstä. Tämän perusteella voidaan tulla johtopäätökseen, että nuoren vähäisen

päihteidenkäytön perusteella tehty ensimmäinen lastensuojeluilmoitus ei johda lastensuojelun asiakkuuteen.

Toiseen tutkimuskysymykseeni voidaan tutkimustulosten perusteella vastata, että lastensuojelutarpeen selvitykseen ryhdytään herkemmin, jos on kyse vanhempien päihteidenkäytöstä. Erityisesti pienten lasten kohdalla halutaan vanhempien päihteidenkäyttöön puuttua nopeasti, koska sen haittavaikutuksista tiedetään niin paljon ja varhainen puuttuminen parantaa lapsen tilannetta ja mahdollistaa kontrollin. Alkoholinkäytön yhdistyminen väkivaltaan tai huumeiden käyttö myös alentaa lastensuojelun kynnystä puuttua tilanteeseen. Voidaan sanoa, että vanhemman tai vanhempien itse vaarantaessa lapsen kasvua ja kehitystä omalla käytöksellään, lastensuojelu tulee väliin.

Kolmannen tutkimuskysymyksen vastauksena voidaan sanoa, että yhteisiä tekijöitä lastensuojeluasiakkuuteen päätyneiden perheiden lastensuojeluilmoituksissa ovat päihdeongelman yhdistyminen muihin ongelmiin.

7 LOPUKSI

Tutkimukseni pyrki vastaamaan yleisesti myös kysymykseen mitä tapahtuu, kun lastensuojeluun tehdään lastensuojeluilmoitus lapsen tai tämän vanhemman päihteidenkäytöstä. Lastensuojelutyössä asiat harvoin ovat näin yksiselitteisiä. Lastensuojelulaki ja muut viranomaisen toimintaa ohjaavat lait antavat raamit sosiaalityöntekijän toimille, mutta ihmisten asiat ovat paljon monimutkaisempia. Ei siis ole tarkkaa mallia, jota voidaan käyttää, kun tietynlainen ilmoitus saapuu lastensuojeluun. Kysymys, johon vastattiin, olikin oikeastaan mitä tapahtui valituissa 50 tapauksessa, kun lastensuojeluun oli tehty ilmoitus perheessä tapahtuvasta päihteidenkäytöstä. Tutkimuksen antama vastaus on, että riippuu tapauksesta. Joitakin seurauslinjoja voidaan hahmottaa, mutta loppujen lopuksi jokainen tapaus on omanlaisensa.

Sosiaalityöntekijän ammattitaitoon kuuluu taito arvioida lapsen olosuhteita ja

turvallisuutta saamiensa tietojen perusteella. Sosiaalityöntekijä osaa myös peilata omaa arviotaan muualta hankittuun tutkimustietoon sekä omaan ja kollegoiden käytännön kokemukseen. Tähän taitoon sisältyy myös priorisoinnin taito. Lastensuojelun työntekijää muistutetaan joskus, että kaikkia lapsia ei voi pelastaa. On parempi hoitaa yksi asia kokonaan kuntoon, kuin useampi puolittiehen.

Vanhempien päihteidenkäyttö on vahingollista lapsille. Tämä tiedetään ja siihen puututaankin helpommin, mutta tietoa on runsaasti myös päihteiden haittavaikutuksista käyttäjiin itseensä. Nuorten päihteidenkäyttö on yleistä ja se vaikuttaa monesti negatiivisesti heidän elämäänsä ja usein siihen liittyy muitakin ongelmia. Alkoholikokeiluja katsotaan kuitenkin helposti läpi sormien mutta tulisiko alaikäisten päihteidenkäyttöön puuttua lastensuojelussa nopeammin ja tiukemmin? Onko kyse pelkästään resurssipulasta vai onko kyse siitä, että yhteiskuntamme todellisuudessa pitää alkoholinkäyttöä suomalaisten erityispiirteenä, jota ei edes voi muuttaa? Alkoholismi ja alkoholin suurkulutus on Suomessa suuri yhteiskunnallinen ongelma, jonka hoitamiseen kuluu paljon rahaa ja siihen liittyy ristiriitaisuuksia kuten valtion monopoli alkoholin myynnissä.

Lastensuojelun resurssipula on myös todellinen ja työtä on paljon. Toisaalta lastensuojelun ja muiden viranomaisten välillä on myös toimivaa yhteistyötä ja sitä kehittämällä voisi saada uusia toimintamalleja. Tutkimusten mukaan trendi näyttäisi olevan, että nuorten päihteidenkäyttö on kasvun jälkeen laskussa, mikä omalta osaltaan ehkä jossain vaiheessa helpottaa lastensuojelun työskentelyä sillä saralla.

Lastensuojelun resursseista ja toiminnasta puhutaan tällä hetkellä paljon sen julkisuudessa saaman negatiivisen huomion takia. Kritiikin myötä toivottavasti kuunnellaan myös itse työtä tekeviä ja lastensuojelun käytäntöihin ja ongelmakohtiin saadaan parannuksia ja tarvittavia voimavaroja. Sosiaalityö on tutkimusalana vielä suhteellisen nuori mutta koko ajan lisääntyvän tutkimuksen

avulla saadaan myös lisää tietoa lastensuojelunkin eri osa-alueista.

Lastensuojelussa punnitaan jatkuvasti linjauksia siitä miten perheiden tilanteisiin reagoidaan. Päihdeongelma on vain yksi lastensuojelussa kohdatuista asioista ja huolen määrää ja puuttumisen tarvetta arvioidaan linjauksista huolimatta aina myös tilannekohtaisesti.

Tutkimisen arvoista olisi verrata lastensuojelun asiakkuuteen tulleita nuoria päihteidenkäyttäjiä sellaisiin nuoriin, joiden käyttöön viranomaiset eivät ole puuttuneet. Tulokset voisivat yllättääkin; lastensuojelussa meinaa joskus unohtua, että valtaosa väestöstä voi hyvin ja suurin osa nuorista pärjää elämässään hyvin päihdekokeiluistaan huolimatta.

LÄHTEET

Ahlström Salme, Metos Leena, Huhtanen Petri ja Ollikainen Minna 2008. Missä nuorisoryhmissä päihteidenkäyttö on vähentynyt? Suomen ESPAD-aineiston tuloksia 2007. Yhteiskuntapolitiikka 73 (4), 73-83.

Austin Michael J, D'Andrade Amy, Lemon Kathy, Benton Amy, Chow Belinda, Reyes Carolina 2005. Risk and Safety Assessment in Child Welfare: Instrument Comparisons. Bay Area Social Services Consortium (BASSC). Evidence for Practice. Executive Summary 2. Berkely: University of California

Bardy Marjatta 2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy Marjatta toim. 2011. Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino, 17-46.

Buckley Helen 2003. Child Protection Work. Beyond the Rhetoric. London: Jessica Kingley Publishers.

Crea Thomas M 2010. Balanced Decision Making in Child Welfare: Structured processes by Multiple Perspectives. Administration in Social Work 34, 196-212.

Eskola Marjatta 1981. Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalityön kuva. Teoksessa Kuotola Urpo ym. Sosiaalihuollon näköaloja. Tampere: Tampereen yliopisto, 23-52.

Furst Kirsi, Grekelä Mitja, Heinipuro Pia 2006. Päihdeperhe lastensuojelussa : kokemuksia Kalliolan settlementin lastensuojeluyksiköissä. AMK-opinnäytetyö. Stadia. Sosiaalialan koulutusohjelma

Harrikari Timo 2006. Rikos lastensuojelun kentässä. Teoksessa Honkatukia Päivi ja Kivivuori Janne (toim.). Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. OPTL:n julkaisuja 221 Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura,

julkaisuja 66 / Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 33, 249-280. Linkki haettu 20.7.2012 <http://www.optula.om.fi/Etusivu/Julkaisut/1215523702070>

Heikkinen Alpo 2007. Nuoret lastensuojelun avohuollossa - palvelujen ja menetelmien tarkastelu. Sosiaali- ja terveysministeriön Sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä. 2007:1

Heino Tarja 1997. Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määräys lastensuojelun asiakkaaksi. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Stakes tutkimuksia 77. Helsinki

Heino Tarja 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy Marjatta toim. 2011. Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino, 52-75

Helsingin Sanomat 2008. Lastensuojelu ehtii reagoida vain vakavimpiin tapauksiin. Helsingin Sanomat 7.7.2008. Artikkelin haettu 21.7.2012. <http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Lastensuojelu+ehtii+reagoida+vain+vakavimpin+tapauksiin/1135237701094>

Holmila Marja, Bardy Marjatta, Kouvonen Petra 2008. Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. Yhteiskuntapolitiikka 73 (4), 421- 423.

Holmila Marja, Huhtanen Petri, Martikainen Pekka, Mäkelä Pia ja Virtanen Ari 2009. Lasten huoltajien alkoholinkäytön ja haittojen kehitys. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.). Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopiston kirjapaino.

Huuskonen Saira, Korpinen Johanna, Pösö Tarja, Ritala-Koskinen Aino ja Vakkari Pertti 2010. Kolme polkua lastensuojelun avohuollon organisatorisessa muistissa. Yhteiskuntapolitiikka 75 (6), 650-658.

Hänninen Henna 2009. Päihdeperheiden avokuntoutuksen ja lastensuojelun perhetyön välinen yhteistyö - millaista yhteistyö on, toteutuuko lapsen näkökulma? Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma

Itäpuisto Maritta 2005. Kokemuksia alkoholiongelmiaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Sosiaalipsykologian ja sosiologian laitos. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 124. Kuopion yliopisto.

Koponen Anne Maarit 2006. Sikiöaikana päihteille altistuneiden lasten kasvuympäristö ja kehitys. Väitöskirja. Valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalipsykologian laitos. Helsingin Yliopisto

Korpinen Johanna ja Pösö Tarja 2007. Approaching Youth Crime through Welfare and Punishment: The Finnish Perspective. Teoksessa Hill Malcolm, Lockyer Andrew ja Stone Fred (toim.). Youth Justice and Child Protection. London: Jessica Kingsley Publishers, 41-60.

Lastensuojelulaki 2007. Lastensuojelulaki. Suomen asetuskokoelma 417. Helsinki.

Lastensuojelutarpeen selvitys: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/lastensuojelutarpeenselvitys/> . Haettu 7.4.2012

Launis Veikko 2010. Itsemääräämisoikeus ja paternalismi terveydenhuollossa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 47, 136-139. Artikkelilinkki ojs.tsv.fi/index.php/SA/article/download/2821/4137 haettu 14.4.2011.

Leisto Leila ja Tuomikoski-Koukkula Suvi 2011. ”Viekää, viekää se pois”.
Päihtyneenä pidätettyjen tyttöjen kokemukset poliisin ja sosiaalityöntekijän
puuttumistoimista. Teoksessa Satka Mirja, Alanen Leena, Harrikari Timo ja
Pekkarinen Elina (toim.) 2011. Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Tampere:
Vastapaino

Muukkonen Tiina ja Tulensalo Hanna 2004. Kohtaavaa lastensuojelua.
Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin
kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä. Helsinki.

Myllärniemi Annina 2006. Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Selvitys
pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista. SOCCAn ja Heiki Waris -instituutin
julkaisusarja nro 7. Helsinki.

Möller Sointu 2004. Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen
kartoitus lastensuojelussa. Pesäpuun opas- ja käsikirjat 1/2004. Jyväskylä:
Pesäpuu

Niemi Petteri 2011. Minä itse ja sen määrittäminen. Teoksessa Kotiranta Tuija,
Niemi Petteri, Haaki Raili 2011. Sosiaalisen toiminnan perusta. Helsinki:
Gaudeamus Helsinki University Press

Nätkin Ritva 2011. Äiti maaperänä. Teoksessa Vaarla Suvi (toim.). Alkoholin
vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään.
Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 118-137.

Oranen Mikko 2006. Tutkimista ja tunnustelua – Lastensuojelun alkuarvioinnin
käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. Alkuarviointi ja avohuoltotyöryhmän
loppuraportti 22.3.2006. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Haettu 21.7.2012
[http://www.sosiaaliportti.fi/File/a79d1456-1e50-4116-8815-
96c6e88f21fd/Alkuarviointi+Loppuraportti.pdf](http://www.sosiaaliportti.fi/File/a79d1456-1e50-4116-8815-96c6e88f21fd/Alkuarviointi+Loppuraportti.pdf)

Paasivirta Annukka 2012. Miten tullaan lastensuojelun asiakkaaksi?
Vastaanottoryhmillä apua nopeasti ja oikea-aikaisesti. Teoksessa Strömberg-

Jakka Minna ja Karttunen Teija (toim.). Sosiaalityön haasteet: tukea ammattilaisen arkeen. Jyväskylä.:PS-kustannus, 234-251.

Pekkarinen Elina 2011. Lastensuojelun tieto ja tutkimus - asiantuntijoiden näkökulma. Verkkojulkaisu 51/2011. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.

Pekkarinen Elina ja Harrikari Timo 2010. Riskin arviointia ja vaaran torjumista – lastensuojelun käytännöt huolen ilmapiirissä. Haaste 11 (4). Artikkelilinkki: <http://www.haaste.om.fi/Etusivu/1290609367077> haettu 8.4.2012.

Peltonen Irkka 2009. Uusi työntekijä pöytänsä ääressä. Teoksessa Bardy Marjatta toim. 2011. Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino

Pösö Tarja 2010. Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus 18 (4), 324-336.

Raunio Kyösti 2004. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Sarkola Taisto ja Halmesmäki Erja 2008. Lapsella on oikeus päihdeongelmattomaan kotiin. Lapsen ennuste päihdeperheessä. Duodecim 124, 2151–3

Taskinen Sirpa 2007. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Oppaita 65. Helsinki: Stakes.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
http://www.ktl.fi/portal/suomi/tietoa_terveydesta/elintavat/ haettu 10.7.2012

Tommo Eija 2004. Lapsirikollisuus lastensuojelussa. Haastattelututkimus lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tulkinnoista ja toimintatavoista lapsirikollisuuden suhteen. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Haettu 21.7.2012 <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00382.pdf>

Vaarla Suvi (toim.) 2011. Alkoholien vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Vantaan kaupunki. Vantaan lastensuojelun suunnitelma. Linkki:

<http://moodle.aducate.fi/file.php/430/Aineistoja/lastensuojelusuunnitelma-1.pdf>

haettu 10.4.2012.

Vakka-Suomi. Vakka -Suomen lastensuojelun suunnitelma 2009-2013. linkki:

http://www.laitila.fi/files/orig/319_Vakka-

[Suomen%20Lastensuojelusuunnitelma%202009.pdf](http://www.laitila.fi/files/orig/319_Vakka-Suomen%20Lastensuojelusuunnitelma%202009.pdf) haettu 14.4.2012.

Väinälä Anna, Kärki Jarmo, Suhonen Ari ja Väyrynen Riikka (toim.) 2010.

Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista. Lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvonnan sekä koulun sosiaalityön tehtävissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 1/2010. Helsinki: Yliopistopaino